

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Bc. Ondřej Vavříčka

**Analýza postojů majoritní populace vůči imigrantům na úrovni
vybraných států Evropské unie**

Analysis of attitudes of the majority population towards immigrants at the
level of selected countries of the European Union

Diplomová práce

Praha 2018

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 27. 11. 2017

.....
Ondřej Vavříčka

Poděkování:

Děkuji RNDr. Liborovi Jelenovi, Ph.D. za cenné rady, odbornou pomoc a trpělivé vedení mé práce. Dále RNDr. Pavlíně Netrdové, Ph.D. za možnost konzultovat použití statistických metod. Nakonec děkuji také své rodině a přátelům za podporu během celého studia, i při psaní této práce.

Abstrakt

Práce se na úrovni států zabývá postoji majoritní populace vůči imigrantům. Tyto postoje jsou analyzovány ve vybraných zemích Evropské unie a cílem je potvrdit kauzalitu mezi heterogenním složením obyvatelstva (z pohledu podílu imigrantů na populaci) a mírou xenofobie většinové populace. Práce vychází z konceptu kontaktní hypotézy a předpokládá, že čím větší je relativní velikost populace imigrantů, tím pozitivnější postoje jsou majoritní společností vyjadřovány. Postoje většinové populace jsou sledovány na dvou úrovních. Za první skrze názory respondentů v European Social Survey 2014 a za druhé volebními výsledky populistických radikálně pravicových stran, které jsou zpravidla spojovány s důraznou proti-imigrační politikou. Zatímco míra xenofobie vyjádřená respondenty v ESS částečně odpovídá očekávanému modelu, závislost výsledků relevantních politických stran na podílu cizinců v populaci prokázána nebyla. Rozpor mezi výsledky obou analýz je přikládán tak zvanému modernímu rasismu.

Klíčová slova: xenofobie, imigrace, radikální pravice, kontaktní hypotéza, Evropa

Abstract

This thesis focuses on attitudes of the majority population against immigrants on the national level. In selected countries of the European Union, these attitudes are analysed with the goal of confirming causality between heterogeneous make-up of the population (in terms of proportion of foreign-born residents in the population) and the degree of xenophobia of the majority population. The work is based on the concept of contact hypothesis and assumes that the larger the relative size of the population of foreign-born residents is, the more positive the attitudes of the majority population are. Attitudes of the majority populations are studied on two levels. First, through the opinions of the European Social Survey 2014 respondents, and second, by the election results of populist radical right-wing parties, which are typically associated with firm anti-immigrant policies. While the levels of xenophobia expressed by the ESS respondents partially fits the expected model, the connection between results of relevant political parties and the percentage of foreign-born residents in the population was not proven. The contradictory results of both analyses are attributed to a so-called “modern racism”.

Keywords: xenophobia, immigration, radical right, contact hypothesis, Europe

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
Seznam obrázků	9
Seznam tabulek	9
Seznam grafů	10
1. Úvod	11
2. Teoretická východiska	14
2.1. Kontaktní hypotéza	14
2.2. Teorie skupinové hrozby	18
2.3. Shrnutí konceptů a využití při mezinárodním porovnávání	21
2.4. Vymezení populistických radikálně pravicových stran	25
2.5. Vývoj imigrace do Evropy po 2. světové válce	28
3. Data a metodika	30
3.1. Popis dat	30
3.2. Hodnocení postojů vyjádřených v European Social Survey	31
3.3. Hodnocení výsledků populistických radikálně pravicových stran	34
4. Statistická analýza	38
4.1. Postoje majoritní společnosti vůči imigrantům	38
4.2. Výsledky populistických radikálně pravicových stran	51
4.3. Shrnutí	58
5. Závěr	61
Literatura	64
Statistické zdroje	68

Seznam použitých zkratk

AfD – Alternative for Germany / Alternativa pro Německo

APS – Annual Population Survey / Roční populační průzkum

ESS – European Social Survey / Evropský sociální výzkum

EU – European Union / Evropská unie

EVS – European Values Study / Evropský výzkum hodnot

GUS – Główny Urząd Statystyczny / Centrální statistický úřad (Polsko)

HDP – Hrubí domácí produkt

ISCED – International Standard Classification of Education / Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání

NUTS – Nomenclature des Unites Territoriales Statistiques / Nomenklatura územních statistických jednotek

OECD – Organisation for Economic Co-Operation and Development / Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

PPS – Power parity standard / Standard kupní síly

USA – United States of America / Spojené státy americké

USD – United States dolar / Americký dolar

Státy dle ISO 3166-1 alpha-2:

AT – Rakousko

BE – Belgie

BG – Bulharsko

CY – Kypr

CZ – Česko

DE – Německo

DK – Dánsko

EE – Estonsko

ES – Španělsko

FI – Finsko

FR – Francie

GB – Velká Británie

GR – Řecko

HR – Chorvatsko

HU – Maďarsko

IE – Irsko

IT – Itálie

LT – Litva

LV – Lotyšsko

MT – Malta

NL – Nizozemsko

PL – Polsko

PT – Portugalsko

RO – Rumunsko

SE – Švédsko

SI – Slovinsko

SK – Slovensko

Seznam obrázků

Obr. 1: Křivka znázorňující vztah mezi vnímáním muslimů jako hrozby a podílu muslimů na obyvatelstvu v regionech NUTS 3, Nizozemsko, 2011	17
Obr. 2: Skutečná a vnímaná velikost populace cizinců v jednotlivých státech, 2002/3	21
Obr. 3: Průměrná úroveň xenofobie v jednotlivých státech, 2002	24
Obr. 4: Poloha čtyř hlavních konfliktních linií v "a-g-i-l" paradigmatu.....	26
Obr. 5: Vztah mezi relativní velikostí cizí populace a frekvencí kontaktu mezi majoritní a minoritní populací, EU, 2014.....	40
Obr. 6: Vztah mezi relativní velikostí cizí populace a průměrným množstvím přátel, které má člověk z majoritní společnosti mezi lidmi jiného původu, EU, 2014.....	41
Obr. 7: Vztah mezi mírou xenofobie a velikostí populace cizinců, EU, 2014	42
Obr. 8: Vztah mezi mírou xenofobie a průměrným množstvím přátel, které má člověk z majoritní společnosti mezi lidmi jiného původu, EU, 2014	45
Obr. 9: Vztah mezi mírou xenofobie a frekvencí kontaktu mezi majoritní a minoritní populací, EU, 2014	48
Obr. 10: Vztah mezi volebním úspěchem populistických radikálně pravicových stran a velikostí populace cizinců, EU.....	53
Obr. 11: Vztah mezi volebním úspěchem populistických radikálně pravicových stran a podílem populace ve věku 25–64 s nízkým vzděláním, EU	56

Seznam tabulek

Tabulka 1: Politické strany s anti-imigračním postojem a jejich výsledek, EU, 2013–2017	35
Tabulka 2: Korelace mezi xenofobií a dalšími pomocnými nezávislými proměnnými, EU, 2014	48
Tabulka 3: Vztah mezi volebními výsledky populistických radikálně pravicových politických stran a podílem populací dle stupně vzdělání, EU.....	57

Seznam grafů

Graf 1: Míra xenofobie ve vybraných státech EU, 2014	39
Graf 2: Reálná a vnímaná velikost cizí populace ve vybraných státech EU, 2014	50
Graf 3: Výsledky populistických radikálně pravicových stran v parlamentních volbách, EU, 2013–2017	54

1. Úvod

Evropa je makroregion, který dnes přijímá nejvíce migrantů na světě. Zásadním způsobem k tomu vedly například dekolonizační procesy, ekonomický rozvoj a vznik Schengenského prostoru (Dostál, Jelen 2016). Imigrace ovlivňuje řadu oblastí od kulturního života, přes sociální služby, až po ekonomické aspekty. Z odborného hlediska je toto téma dlouhodobě a intenzivně studované, avšak teprve tak zvaná migrační, či uprchlická krize, započatá v roce 2015, toto téma posunula také do výrazného zájmu veřejnosti, médií a politiků.

Především pro svou aktuálnost a atraktivitu bylo toto téma zvoleno. Otázky ohledně migrace a uprchlictví jsou v posledních letech často probírány jak v běžném hovoru a v médiích, tak také ve volebních programech politických stran. Pro ilustraci je možné podívat se například na proběhlé parlamentní volby v Německu, či v Česku. Ve volebních programech stran a diskuzích byla tématu migrace věnována vysoká pozornost a u voličů není neobvyklé, že tyto otázky hrají při rozhodování klíčovou roli.

Právě vnímání imigrantů ze strany majoritních populací jednotlivých států je klíčovým vztahem, kterým se tato práce zabývá. Vzájemné vztahy mezi většinovou společností a imigranty jsou často zkoumané především na poli sociologie na individuální úrovni. Cílem předložené práce je tyto vztahy analyzovat na úrovni státu a v rámci zemí Evropské unie potvrdit kauzalitu mezi heterogenním složením obyvatelstva (z pohledu podílu imigrantů na populaci) a xenofobními projevy většinové populace.

Tato práce využívá koncept kontaktní hypotézy (Allport 1954), která předpokládá, že kontakt mezi členy různých společenských skupin může za vhodných okolností vést k odbourávání předsudků. Implikací tohoto předpokladu je, že čím větší populace cizinců ve státě žije, tím intenzivněji budou její členové s majoritní společností v kontaktu a tím lepší postoje bude majorita vůči imigrantům vyjadřovat.

Postoje majoritní populace vůči imigrantům jsou sledovány dvěma způsoby. Prvně je využit průzkum European Social Survey 2014 (7. kolo). Tento pravidelný průzkum probíhá každé dva roky a na základě osobního dotazníkového šetření nabízí názory desetitisíců respondentů napříč evropskými zeměmi na nejrůznější aspekty života, včetně

názorů na imigraci a imigranty. Na základě souboru relevantních dotazů je posuzován postoj majoritní populace a následně je provedeno mezinárodní srovnání. V souladu s kontaktní hypotézou je položena **první hypotéza** této práce, která předpokládá: populace států Evropské unie s vyšším podílem imigrantů vyjadřují vůči imigrantům pozitivnější postoje. Naopak u obyvatel států s nižší mírou heterogenity obyvatelstva se vyskytuje vyšší míra xenofobie.

Druhým způsobem je hodnocení volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran v parlamentních volbách každého vybraného státu. Zásadním programovým tématem těchto stran bývá právě proti-imigrantský přístup. Volební úspěchy těchto stran pak naznačují, jaké nálady v majoritní společnosti ohledně problému imigrace panují. Postoje společnosti vyjádřené v parlamentních volbách jsou součástí druhé hypotézy, která je, stejně jako hypotéza první, ovlivněna kontaktní hypotézou. **Hypotéza číslo 2** zní: politické strany s anti-imigračními postoji dosahují lepších volebních výsledků v těch státech, ve kterých je skladba obyvatelstva převážně homogenní.

Práce je strukturovaná do tří hlavních částí, které se dále rozdělují na menší tematické celky. Po úvodní části následuje teoretické zarámování. V první části je popsána Allportova kontaktní hypotéza (1954), která je zásadním východiskem pro tuto práci. Nejprve je popsána základní myšlenka a poté představeny některé studie, jejichž autoři koncept kontaktní hypotézy využívali při svém bádání. Ačkoliv je kontaktní hypotéza často využívána ke zkoumání předsudečnosti mezi rozdílnými skupinami z pohledu například sexuální orientace, věku, či zdravotního postižení, původně byl tento koncept navrhnut na střet etnických a rasových skupin. Druhá část teoretického zarámování představuje teorii skupinové hrozby, která předpokládá, že se zvětšující se velikostí cizí populace, roste mezi majoritní společností a minoritními skupinami napětí kvůli soutěžení o zdroje. Teorie skupinové hrozby je v tomto ohledu ke kontaktní hypotéze v podstatě konkurenční a v případě neplatnosti očekávaných hypotéz může pomoci s vysvětlením dosažených výsledků. Třetí část nabízí příklady využití těchto konceptů ve studiích využívající data mezinárodního charakteru a shrnutí. Ve čtvrté podkapitole jsou definovány populistické radikálně pravicové politické strany, jelikož právě ty zpravidla prosazují radikální proti-imigrační postoje. Jejich volební výsledky jsou stěžejní pro hodnocení postojů majoritních populací vůči imigrantům. V závěru této kapitoly je

nastíněn stručný vývoj imigrace v poválečném období, jelikož historická zkušenost a doba, po kterou stát čelí vysoké imigraci, může mít v postojích veřejnosti důležitý vliv.

Druhá část, respektive třetí kapitola, popisuje ve třech podkapitolách využitá data a vysvětluje vztahy závislých a nezávislých proměnných. V této části práce jsou také nastíněny zvolené statistické metody a objasněny jednotlivé ukazatele, jejich význam, původ a případně výpočet.

Čtvrtá kapitola obsahuje samotný vlastní výzkum. V první části jsou zkoumány postoje majoritních společností vyjádřené v průzkumu ESS 2014. Na základě souboru relevantních dotazů je vypočtena míra xenofobie, jež umožňuje mezinárodní srovnání a je zkoumán vztah mezi dosaženými hodnotami a relativními velikostmi populací cizinců a dalšími nezávislými proměnnými. Druhá část vlastního výzkumu se věnuje volebním výsledkům populistických radikálně pravicových stran. Dochází k analyzování vztahu mezi těmito výsledky, podílem cizinců ve společnosti a dalšími indikátory. V závěru kapitoly se nachází shrnutí, jež porovnává dosažené výsledky obou analýz a hledá vysvětlení pro případné rozpory.

2. Teoretická východiska

V této kapitole jsou popsány a vysvětleny teoretické koncepty, ze kterých práce vychází a které jsou využity k objasnění výsledků dosažených vlastním výzkumem. Očekává se, že výsledky výzkumu budou podporovat tak zvanou kontaktní hypotézu a z tohoto předpokladu vychází i hypotézy práce. V opačném případě s vysvětlením může pomoci teorie skupinové hrozby, která je v podstatě konkurenční. Tyto dvě teorie při zkoumání vztahů mezi majoritou a minoritou proti sobě postavili již například autoři Schlueter, Scheepers (2010) či Savelkoul, Scheepers, Tolsma, Hagendoorn (2011). Následuje shrnutí těchto konceptů a jejich využití v mezinárodním měřítku. Ve čtvrté podkapitole jsou popsány relevantní politické strany pro zkoumání vztahu mezi volebními úspěchy populistických radikálně pravicových stran a velikostí minoritních skupin. Na závěr je nastíněn vývoj imigrace do Evropy po druhé světové válce a rozdělení států do čtyř skupin dle socio-ekonomického a historického hlediska.

2.1. Kontaktní hypotéza

Kontaktní hypotéza, či meziskupinová kontaktní teorie tvrdí, že dochází-li ke kontaktu mezi členy různých společenských skupin za vhodných okolností, pak jsou tito lidé schopni lépe odolávat předsudkům. Tuto hypotézu v ucelené formě vyjádřil Gordon W. Allport ve své knize *The Nature of Prejudice* (1954), nicméně podstata této myšlenky nebyla novinkou. Pozitivní vliv meziskupinového kontaktu byl prokázán již za druhé světové války u vojáků, kteří spolupracovali a žili společně s vojáky jiné barvy pleti. Ti, kteří sloužili ve smíšených jednotkách vykazovali pozitivnější přístup a méně předsudků ke členům jiných rasových skupin, než vojáci sloužící v segregovaných jednotkách (Singer 1948). K podobným závěrům došel Brophy (1945), který se ve svém výzkumu zabýval námořníky. Zjistil, že čím více cest podnikli bílí námořníci spolu s černými, tím méně náchylní byli k rasovým předsudkům. Později například Kephart (1957) svůj výzkum zaměřil na policisty. Bílí policisté, kteří měli zkušenost s prací s černými kolegy méně protestovali, měl-li se do jejich okrsku připojit černý policista, měli-li s černým kolegou spolupracovat v týmu, či pokud měli plnit rozkazy od nadřízených černé rasy.

Množství studií, zabývajících se meziskupinovým kontaktem rostlo a *Socail Science Research Council* se rozhodlo požádat Robina Williamse o komplexnější výzkum vztahů mezi skupinami (Pettigrew, Tropp 2006). Williams (1947) poté v monografii *The Reduction of Intergroup Tensions* vyjádřil přesvědčení, že spolupráce vedoucí ke společnému cíli, může být efektivní nástroj, jak snižovat napětí mezi různými skupinami a redukovat předsudečnost.

Předsudek Allport (1954) definuje jako antipatii založenou na chybné a nepružné generalizaci. K odstraňování předsudků je nutné, aby docházelo k pozitivnímu kontaktu a aby byla splněna určitá kritéria. Například:

1. Rovný status – obě skupiny si musí být rovnocennými partnery. Je třeba minimalizovat atributy, které by mohly vyvyšovat zástupce jedné ze skupin.
2. Společné cíle – cíl musí být společný pro obě skupiny a zároveň samostatně nesplnitelný. Zároveň však při plnění nesmí mezi skupinami docházet k soutěžení.
3. Neformální interakce – situace by měla pomáhat navazovat neformální styky mezi členy odlišných skupin. Je nutné, aby se jeden od druhého vzájemně učili, poznávali se a z toho mohla vznikat těsnější pouta.

Velice důležitým aspektem je také institucionální podpora a přičinění autorit jednotlivých skupin. Všechny tyto aspekty byly zahrnuty do zmiňované ucelené Allportovi hypotézy: *„Předsudek (není-li hluboce zakořeněn v charakteru jednotlivce) může být redukován rovnocenným kontaktem mezi většinovou a menšinovou skupinou při snaze o dosažení společného cíle. Efekt kontaktu je výraznější, pokud má institucionální podporu (tzn. zákony, zvyklosti, lokální atmosféra) a pokud vede k percepce společných zájmů a pocitu sounáležitosti mezi členy obou skupin.“* (Allport 1954, s. 281).

Allportova kontaktní hypotéza ovlivňuje vědce více než 50 let a stále na jejím základě vznikají studie, týkající se různých skupin, situací a společností (Pettigrew 1998). Autoři se kromě rasových a etnických vztahů zabývají také rozdílnými skupinami z pohledu věku, či fyzického a mentálního stavu a využívají nejrůznější výzkumné metody, např. archivní průzkumy, terénní šetření, či laboratorní experimenty (Pettigrew, Tropp 2006). Přesto se objevuje kritika a rozporuplné výsledky některých studií. Amir (1969) namítá, že redukování předsudků na jednotlivce z jiné skupiny nemusí nutně vést k redukování předsudků na celou skupinu a že za nepříznivých podmínek mohou předsudky a napětí

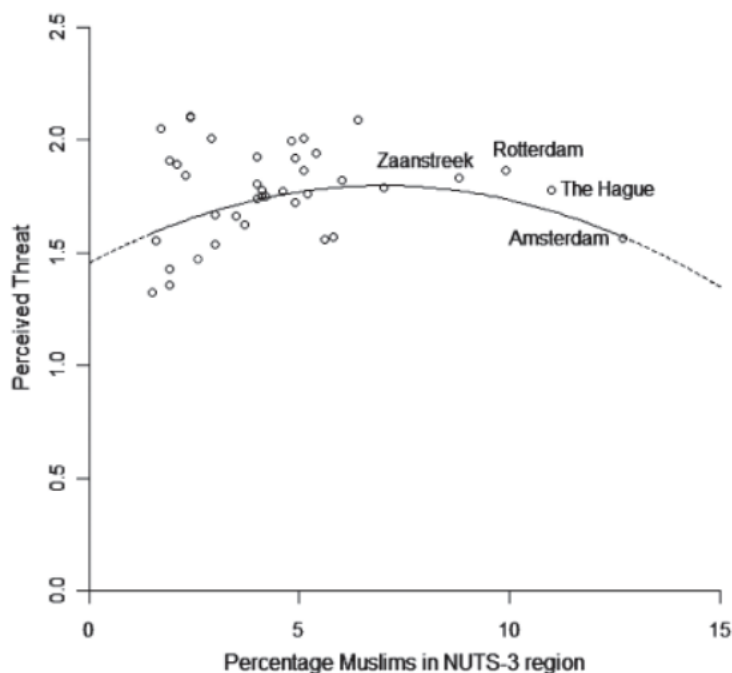
v důsledku kontaktu narůstat, namísto redukování. Podobně namítá například Forbes (1997, cit. v Pettigrew, Tropp 2006), že kontakt může mít výrazný pozitivní efekt na redukování předsudků na úrovni jednotlivců, nikoliv však na úrovni skupiny. Přesto je podle sociálních psychologů Pettigrew a Tropp (2006) hypotéza platná. Meta-analýzou, která testovala 515 studií, týkajících se kontaktní hypotézy, došly k závěru, že kontakt skutečně redukuje předsudečnost a jeho vliv se z jednotlivce přenáší na celou skupinu. V 94 % případů byla prokázána nepřímá úměrnost mezi existencí meziskupinového kontaktu a předsudečností. Tyto závěry platí jak pro rozdělení dle etnické a rasové příslušnosti, tak pro skupiny na základě jiného odlišení. Z této studie také vyplývá, že pro dosažení pozitivního výsledku kontaktu na předsudky není nezbytná platnost Allportových podmínek. Jsou-li ale dodrženy, efekt kontaktu se tím výrazně zvyšuje. Nejvýznamnější okolností se ukázala být institucionální podpora, nicméně, jak autoři uvádí, není efektivní zaměřit se pouze na tento atribut. Nejlepší výsledky prokazatelně přináší meziskupinový kontakt při platnosti všech Allportem popsanych podmínek (Pettigrew, Tropp 2006).

Platnost kontaktní hypotézy, tedy pozitivní vliv kontaktu na redukcii předsudků vůči jiným skupinám, byl prokázán například u starších osob, mentálně postižených, homosexuálů, obětí AIDS, či dokonce počítačových programátorů (Pettigrew 1998), nicméně původně byla tato teorie navržena na střet etnických a rasových skupin (Pettigrew, Tropp 2006). V posledních letech je v Evropě aktuální střet majoritní společnosti především s muslimskou komunitou. Těmto vztahům se věnují například Savelkoul, Scheepers, Tolsma, Hagendoorn (2011), Novotný, Polonský (2011), či Agirdag, Loobuyck, Van Houtte (2012).

V Nizozemsku byly zkoumány protimuslimské postoje za využití dat z průzkumu „Sociálního a kulturního vývoje v Nizozemsku“ z let 2005 a 2006. Autoři zjišťovali, zda má na postoje majoritního obyvatelstva vůči muslimským menšinám vliv relativní velikost muslimské populace v regionu (NUTS 3). Výzkum ukázal, že čím početnější je muslimská menšina v regionu, tím více je majoritní společností vnímána jako hrozba a tím pádem se častěji objevují protimuslimské názory. Takový výsledek by byl v rozporu s kontaktní hypotézou, avšak dosáhla-li muslimská menšina určitého podílu na obyvatelstvu, trend se obrátil (Obr. 1). S rostoucím podílem muslimů pak anti-islámské postoje klesají. Autoři tímto výsledkem podporují platnost kontaktní hypotézy, přičemž

tvrdí, že teprve při překročení určitého podílu muslimů ve společnosti dochází k navazování vazeb (kolegové v práci, přátelství) a kontakt s nimi je v podstatě nevyhnutelný. Díky častějšímu a mnohdy těsnějšímu kontaktu si majoritní společnost na přítomnost menšiny zvyká a přestává v ní spatřovat hrozbu. Taková situace nakonec vede k redukci proti-muslimských názorů (Savelkoul, Scheepers, Tolsma, Hagendoorn 2011).

Obr. 1: Křivka znázorňující vztah mezi vnímáním muslimů jako hrozby a podílu muslimů na obyvatelstvu v regionech NUTS 3, Nizozemsko, 2011

Poznámka: Body představují regiony NUTS 3 (průměrná míra vnímání muslimů jako hrozby). Hodnoty vychází z vlastních výpočtů autorů.

Zdroj: SAVELKOUL, P., SCHEEPERS, P., TOLSMA, J., HAGENDOORN, L. (2011): Anti - Muslim attitudes in the Netherlands: Tests of contradictory hypotheses derived from ethnic competition theory and intergroup contact theory.

Pozitivní efekt kontaktu na redukci předsudků vůči muslimům ukázal také výzkum mezi českými a slovenskými vysokoškolskými studenty. Autoři studie (Novotný, Polonský 2011) hledali vztah mezi postojem vůči islámu a protimuslimskými předsudky na jedné straně a znalostmi o islámu a osobní zkušeností s islámskou vírou na straně druhé. Data byla sbírána skrze dotazníkové šetření v sedmi českých a slovenských městech v roce 2008. Celkem se účastnilo 716 studentů. Dotazník byl rozdělen do několika částí, přičemž 1. část zjišťovala úroveň objektivních znalostí o islámu, 2. subjektivní postoje k islámu a muslimům a 3. další charakteristiky jako například

pohlaví, náboženskou příslušnost, zda navštívili nějakou islámskou zemi, zda mají pravidelný či občasný kontakt s muslimem nebo zda se v poslední době účastnili nějaké muslimské ceremonie). Statistickou analýzou byl nalezen pozitivní vztah mezi kontaktem (ať už v podobě návštěvy islámské země, nebo osobním kontaktem s muslimem), vyšší znalostí objektivních faktů o islámu a nižším vnímáním muslimů jako hrozby, tedy i nižší mírou proti-muslimské předsudečnosti (Novotný, Polonský 2011). Studie našla i řadu dalších zajímavých výsledků ve vztahu protimuslimských postojů k dalším charakteristikám (např. povaha studia, či národnost respondenta), nicméně tyto výsledky nejsou přímo spojené s kontaktem a kontaktní hypotézou, proto jim zde není věnován větší prostor.

V rozporu s kontaktní hypotézou vyšla naopak studie zaměřená na determinanty postoje belgických pedagogů na muslimské studenty. Výzkum byl založen na dotazníkovém šetření, jehož se zúčastnilo 620 vlámských pedagogů. Jako významné determinanty jsou uvedeny pohlaví, věk, náboženské vyznání, vzdělání, ale také například zda pedagog působí na prvním, či druhém stupni a procentuální zastoupení muslimských studentů ve škole. Právě posledně zmiňovaný atribut svými výsledky rozporuje základní tezi kontaktní hypotézy. Čím větší byl podíl muslimských studentů ve škole, tím častěji vůči nim převládaly negativní postoje pedagogů (Agirdag, Loobuyck, Van Houtte 2012). „*Tato zjištění nesouhlasí s meziskupinovou kontaktní teorií (Allport 1954) a podporuje teorii skupinové hrozby (Blalock 1967).*“ (Agirdag, Loobuyck, Van Houtte 2012, s. 374). Nicméně autoři zároveň dodávají, že tento trend se objevuje až v momentě, kdy podíl muslimských studentů ve škole přesáhne 50 %.

2.2. Teorie skupinové hrozby

Na poli sociologie vzniklo několik hypotéz a teorií, zabývajících se vztahem většinové společnosti a menšin. Zatímco kontaktní hypotéza předpokládá pozitivní vliv kontaktu na snižování předsudečnosti, redukování negativních postojů a mírnění napětí mezi odlišnými skupinami společnosti (Allport 1954, Pettigrew 1998, Pettigrew, Tropp 2006 a další), například teorie skupinové hrozby předpokládá v podstatě opak. Hubert Blalock (1967, cit. v Schlueter, Scheepers 2009) tvrdí, že v případě omezených zdrojů se různé

etnické skupiny vůči sobě vnímají jako konkurence a hrozba pro své zájmy. To v důsledku vede k zaujímání negativních postojů členů jedné skupiny vůči členům skupiny druhé. Omezeným zdrojem mohou být například pracovní příležitosti, či možnosti bydlení, ale týká se to také oblasti jazykové a náboženské. Pokud tedy kontaktní hypotéza předpokládá, že čím větší je minoritní společnost, tím k intenzivnějšímu kontaktu mezi majoritou a minoritou dochází a tím lepší vztahy se díky tomu mezi těmito skupinami vytváří (Savelkoul, Scheepers, Tolsma, Hagendoorn 2011), pak teorie skupinové hrozby předpokládá, že čím větší je minoritní společnost, tím větší konkurenci a hrozbu minoritní společnost pro majoritní představuje a tím jsou vzájemné negativní postoje silnější (Hjerm 2007).

Velikost minoritní společnosti (obvykle definovaná procentuálním zastoupením minoritní společnosti na celkové populaci) je podle Blalocka (1967, cit. v Coenders 2001) klíčovým faktorem pro meziskupinovou konkurenci. Dle Blalocka (1967, cit. v Hjerm 2007) se s rostoucí relativní velikostí minoritních skupin více projevují negativní nálady vůči nim napříč majoritní populací ze dvou důvodů:

- 1) Čím větší je minoritní skupina, tím intenzivnější je soutěž o omezené zdroje.
- 2) Čím větší je minoritní skupina, tím větší má potenciál pro kolektivní (politickou) činnost proti majoritní společnosti.

Příčiny těchto negativních nálad v ekonomicky vyspělých zemích vysvětluje teorie mezietnické soutěže (Nielsen 1985). Díky modernizaci se snižuje ekonomická nerovnost i diskriminace v přístupu ke zdrojům a majoritní společnost i minoritní skupiny tak mají rovnocenné postavení v přístupu na trh i k politické moci (Dostál 1999). Menšinové skupiny pak mohou hájit své zájmy skrze národnostní politická hnutí, což vede majoritní společnost k obavám o své vlastní zájmy. V extrémním případě pak národnostní hnutí mohou požadovat územní suverenitu a výsadní právo pro využívání bohatství v daném regionu (Jelen 2010). Příkladem takové situace může být aktuálně například Katalánsko. Negativní postoje majoritní společnosti leží tedy v rovině „*racionální volby*“ a „*identitární volby*“ (Hjerm 2007).

Významnou roli hrají dále ekonomické a politické faktory. Ekonomické v tom smyslu, že čím větší je nedostatek zdrojů, tím větší konkurence mezi majoritní a minoritní společností panuje, což vede k silnějším negativním postojům. Politické faktory

vzájemné vztahy ovlivňují skrze regulaci distribuce omezených zdrojů, tj. skrze politiku, ovlivňující tržní mechanismy obecně a skrze nástroje zaměřující se přímo na pomoc menšinám (Coenders 2001). Pocit ohrožení zájmů své vlastní skupiny ze strany jiné skupiny mívají častěji lidé s nižším vzděláním a nižšími příjmy, lidé bydlící v rurálních oblastech, lidé konzervativního politického přesvědčení (Semyonov, Raijman, Gorodzeisky 2008) a lidé silně věřící – měreno dle četnosti účasti na náboženských událostech (Scheepers, Gijsberts, Hello 2002).

V teorii skupinové hrozby lze odlišovat dvě školy. První považuje proti imigrantské postoje za důsledek reálných zkušeností lidí a ochranu zájmů. Představitelem je podle Hjerma (2007) například Lawrence Bobo a uvádí jeho studii ohledně desegregační politiky tzv.: „busing“. Autobus sváží studenty do škol uvnitř i mimo jejich školní okrsek a díky tomu má dojít k překonání segregace na školách i přesto, že černí lidé se často koncentrují a bydlí ve „svých“ čtvrtích. Dochází k paradoxní situaci, kdy rodiče, lidé, kteří obecně obhajují principy etnické rovnosti, takovéto opatření odmítají a protestují proti němu. *„Domnívám se, že rozdíl mezi podporou obecných principů rasové spravedlnosti (jako je rovnost a integrace) a podporou specifických opatření jako je autobusové dopravování dětí do škol, je částečně důsledkem toho, že bílí lidé chápou černé jako ohrožení reálných zdrojů a zažitých praktik.“* (Bobo 1983, s. 1197). Odmítavý postoj bílé populace vůči takovým opatřením je z velké části obrana skupinových zájmů a pozice (Bobo 1983). V tomto případě jde o dostupnost kvalitních škol pro bílé děti, která se, poté co je budou navštěvovat i afroamerické děti, omezí. Ohrožení je zde tedy spatřováno v konkrétním strategickém opatření, nikoliv v obecné rovině soupeření mezi skupinami společnosti.

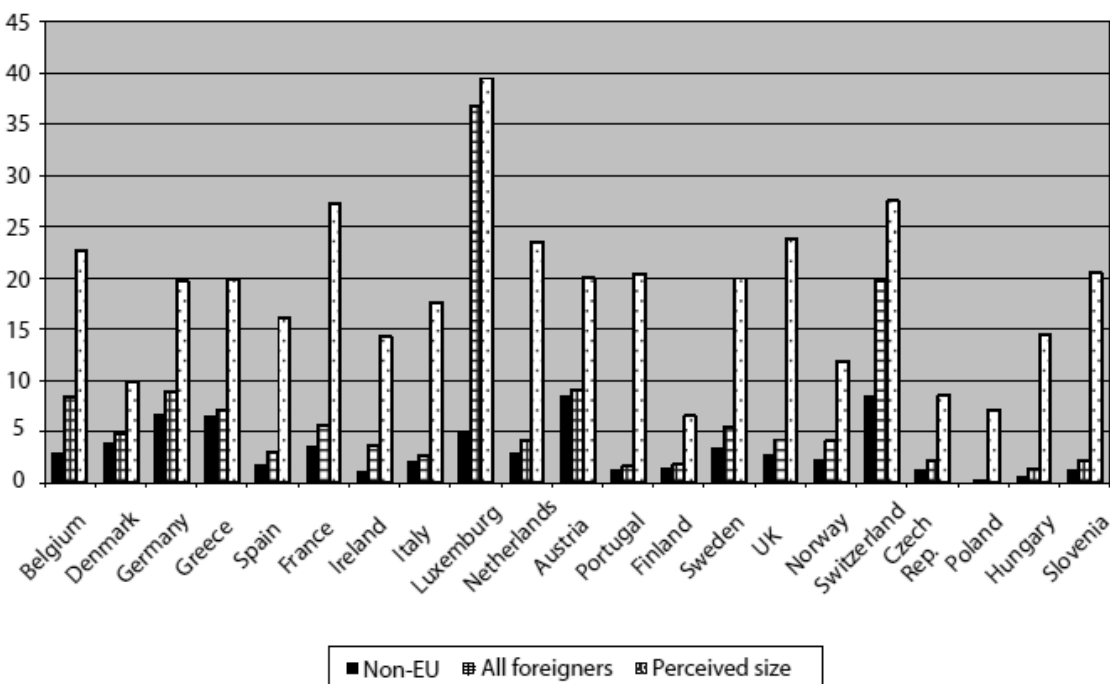
Druhá škola zastává názor, že není důležité, zda minoritní skupiny představují *reálné* a konkrétní hrozby, ale že si je majoritní společnost *představuje, vnímá* a s cizinci spojuje. Zástupcem tohoto směru je podle Hjerma (2007) například Joel Fetzer, který tvrdí, že čím více si lidé myslí, že jim imigranti konkurují při hledání práce, tím spíše podporují opatření pro snížení přistěhovalectví (Fetzer 2000, cit. v Hjerm 2007).

2.3. Shrnutí konceptů a využití při mezinárodním porovnávání

Semyonov, Rajzman, Gorodzeisky (2008) našli souvislost mezi negativním postojem majoritní společnosti k minoritní a strukturálními charakteristikami státu. Pohled společnosti na cizince je negativně ovlivněn relativní velikostí populace cizinců, a naopak pozitivní vliv má ekonomická prosperita státu. Silnější negativní postoje jsou pozorovány také v oblastech s vysokou podporou pravicové politiky, respektive přítomnost pravicových stran v oblasti přispívá k růstu negativních nálad vůči cizincům a k přesvědčení, že cizinci mají negativní vliv na společnost.

Semyonov, Rajzman, Gorodzeisky (2008) provedli výzkum na základě dat z ESS 2002/3 (European Social Survey) z jednadvaceti evropských států. Poukazují na skutečnost, že představy společnosti o počtu cizinců bývají přehnané, tedy, že *skutečná* relativní velikost cizí populace bývá menší než *vnímaná* (Obr. 2). Tento jev je pozorován ve všech zkoumaných státech.

Obr. 2: Skutečná a vnímaná velikost populace cizinců v jednotlivých státech, 2002/3

Zdroj: SEMYONOV, M., RAIJMAN, R., GORODZEISKY, A. (2008): Foreigners' Impact on European Societies: Public Views and Perceptions in a Cross-National Comparative Perspective.

Vnímaná populace je v některých státech extrémně zkreslená a až desetkrát přesahuje *skutečnou* velikost (např. Portugalsko, Maďarsko). Vzhledem k tomu, že *vnímaná* velikost populace cizinců má velký vliv na to, v jakém světle Evropané vnímají dopady cizinců na společnost, někteří vědci pak pro takové případy využívají termín *xenofobie bez cizinců* (Semyonov, Rajjman, Gorodzeisky 2008). Vedle individuálních charakteristik lidí a strukturálních charakteristik státu jsou (mylné) představy a (chybné) vnímání cizinců a souvislostí okolo migrace důležitým faktorem při zaujímání určitého postoje k cizincům (Semyonov, Rajjman, Gorodzeisky 2008).

Zatímco Semyonov, Rajjman, Gorodzeisky (2008) dospěli k závěru, že velikost populace cizinců negativně ovlivňuje pohled majoritní společnosti na cizince, Hjerm (2007) ve své studii dospěl k opačnému názoru. Skrze víceúrovňové modelování a hierarchický lineární model analyzoval data z ESS 2002 z dvaceti evropských zemí. Na základě šesti dotazů, týkajících se cizinců, hodnotil míru xenofobie v jednotlivých státech. Xenofobii Hjerm (2001) definuje jako: „*Negativní postoj člověka k jednotlivcům, či skupinám, kteří jsou v nějakém ohledu od toho člověka, či od skupiny do které patří, odlišní (ať už reálně, nebo na základě představ)*“ (Hjerm 2001, s. 43). Nejvíce xenofobní zemí se z tohoto pohledu stalo Řecko, zatímco nejméně xenofobní Švédsko¹ (Obr. 3). K podobným hodnotám míry xenofobie, resp. nesnášenlivosti, v jednotlivých státech dospěli například také autoři Dostál a Jelen (2016). Za pomoci jmenovaných statistických metod došel Hjerm (2007) k závěru, že míra xenofobie není ovlivněná ani *skutečnou*, ani *vnímanou* relativní velikostí populace cizinců. Hlubší analýzou zavrhl také možnost, že relativní velikost populace cizinců (skutečná i vnímaná) může mít vliv alespoň v určitém ekonomickém a politickém kontextu. Statistický model neprokázal žádný signifikantní interakční efekt mezi politickým kontextem a relativní velikostí cizí populace, ani mezi

¹ Dotazy, na jejichž základě byla hodnocena míra xenofobie: 1. Řekl byste, že lidé, kteří sem přicházejí žít, přebírají práci lidem z [stát], nebo že pomáhají vytvořit nová pracovní místa? 2. Většina lidí, kteří sem přicházejí žít, pracují a platí daně. Také využívají zdravotní a sociální péči. Ve výsledku, myslíte si, že tito lidé více čerpají, než přispívají, či více přispívají, než čerpají? 3. Řekl byste, že obecně je pro ekonomiku [stát] pozitivní, či negativní, že sem přicházejí žít lidé z jiných zemí? 4. Řekl byste, že kulturní život [stát] je podkopáván, či obohacen lidmi, kteří sem přicházejí žít z jiných zemí? 5. Lidé, kteří sem přicházejí žít z jiných zemí, dělají z [stát] lepší, či horší místo k životu? 6. Řekl byste, že lidé, kteří sem přicházejí žít z jiných zemí, problém s kriminalitou v [stát] zlepšují, či zhoršují? Respondenti na dotazy odpovídali pomocí jedenáctistupňové škály (0–10), přičemž ze všech odpovědí byl vypočten jeden výsledný faktor.

ekonomickým kontextem a relativní velikostí cizí populace. To znamená, že bez ohledu na ekonomické a politické okolnosti, skutečná ani vnímaná relativní velikost populace cizinců nemá dopad na xenofobii. Ekonomický kontext byl měřen skrze HDP na obyvatele, zatímco politický kontext skrze dvojici proměnných:

- 1) Imigrační politika: autor využil agregovaný indikátor, který popsala a používá OSN od roku 1976 pro měření vládního postoje k imigraci. Je počítán na základě vládních hlasování, vládních dokumentů (zákony, regulace atd.), informací z mezinárodních organizací a nevládních zdrojů (např. akademická sféra a média). Pro potřeby výzkumu Hjerm (2007) tento ukazatel zjednodušil a omezil na informaci, zda se vláda vybraného státu snaží současnou úroveň imigrace a) snížit, či b) zvýšit / udržet.
- 2) Postoje politických stran vůči imigraci: tento ukazatel je vytvořen na základě programů politických stran. Čím častěji se v programech politických stran ve vybrané zemi objevují zmínky o podpoře národních ideálů a národní kultury a potřebě jejich obrany, tím vyšší je hodnota tohoto ukazatele. Ve studii jsou využity průměrné hodnoty ukazatele za roky 1945–1998.

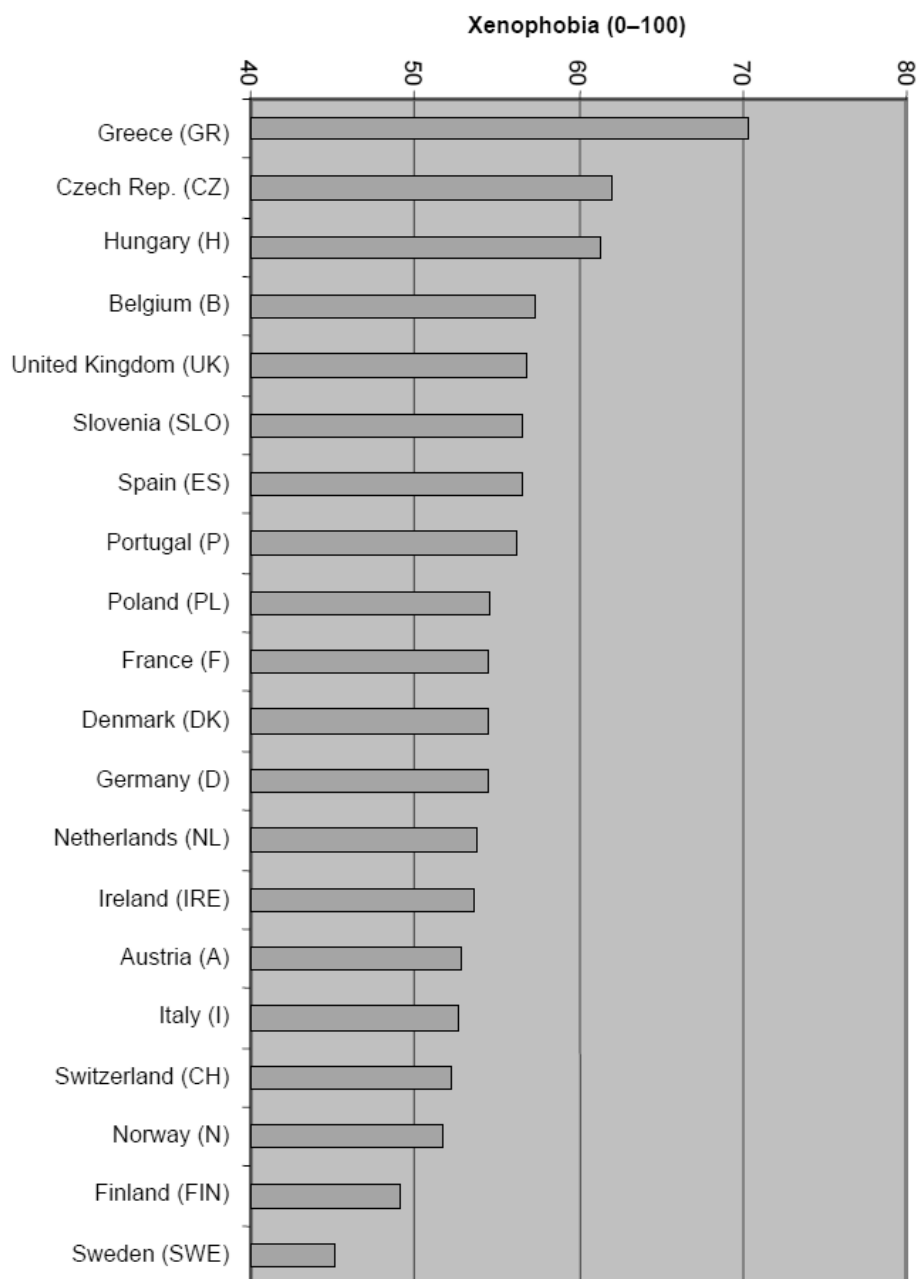
Autor (Hjerm 2007) připouští, že velikost populace cizinců je relevantní faktor v USA ve vztazích mezi bílými a Afroameričany, ovšem zpochybňuje její význam v evropském kontextu.

Shodné výsledky tato studie (Hjerm 2007) se studií autorů Semyonov, Raijman, Gorodzeisky (2008) ukázala v případě individuálních charakteristik. Pozitivní efekt na proti imigrantské názory má vzdělání a vyšší příjmy, zatímco negativní názory jsou častější mezi staršími lidmi a muži. Tyto výsledky jsou v zásadě stabilní v prostoru i čase (Hjerm 2007).

Výsledky studie (Hjerm 2007) nemají obecně zavrhnout teorii skupinové hrozby, ani neznamenají jednoznačné potvrzení platnosti v podstatě konkurenčního tvrzení: *„Tyto výsledky, v žádném případě, nemají ukázat, že skupinová hrozba není validní teorií anti-imigračních přístupů. Zároveň nemohou být využity jako empirický důkaz ve prospěch Blauova (1977) tvrzení, že čím větší je heterogenita komunity, tím větší je náchylnost k meziskupinovým interakcím a tím menší míra diskriminace a rasismu se projeví. Ukazují pouze, že velikost minoritní skupiny, znázorněna poměrem narozených mimo*

daný stát (či narozených mimo Evropu, či vysokou etnickou heterogenitou), není obecným vše podmiňujícím indikátorem skupinové hrozby.“ (Hjerm 2007, s. 1270). Přestože v citaci není explicitně zmíněna kontaktní hypotéza, její podstata se odráží v odkazu na Blauovo (1977, cit. v Hjerm 2007) tvrzení.

Obr. 3: Průměrná úroveň xenofobie v jednotlivých státech, 2002

Poznámka: Výsledné faktorové skóre je standardizováno na škálu 0–100.

Zdroj: HJERM, M. (2007): Do numbers really count? Group threat theory revisited.

Ze srovnání výše zmíněných studií je patrné, že dosud nepanuje obecná shoda na tom, jak velikost populace menšin a přistěhovalců ovlivňuje jejich vztahy s majoritní společností. Různé výsledky mohou být způsobeny například využitím odlišných statistických metod, či zaměřením se na odlišné heterogenní skupiny (narození mimo stát vs. narození mimo Evropu vs. muslimové vs. etnické menšiny...). Důležitým faktorem je území, na kterém je problematika zkoumána. V důsledku odlišného kontextu (např. ekonomického, historického či politického) mohou vzájemné vztahy různých skupin společnosti nabývat rozdílných podob (viz USA vs. Evropa). Je zřejmé, že v této problematice je stále prostor pro další zkoumání a že geografie, respektive prostorový pohled na problematiku, může poskytnout zajímavé a přínosné výsledky.

2.4. Vymezení populistických radikálně pravicových stran

Lipset a Rokkan (1967) uvádí čtyři hlavní štěpné linie, které rozdělují společnost při volbách, případně vedou k politické mobilizaci, přičemž dvě jsou důsledkem tzv. *národní* revoluce a dvě důsledkem revoluce *průmyslové*:

1) *Národní* revoluce:

- a) Dominantní vs. podřizující se kultura: konflikt mezi ústřední národní kulturou a etnicky, jazykově, či nábožensky odlišnými skupinami společnosti.
- b) Vláda vs. církev: konflikt mezi národním státem, centralizující moc a historicky zakořeněnými výsadami církve.

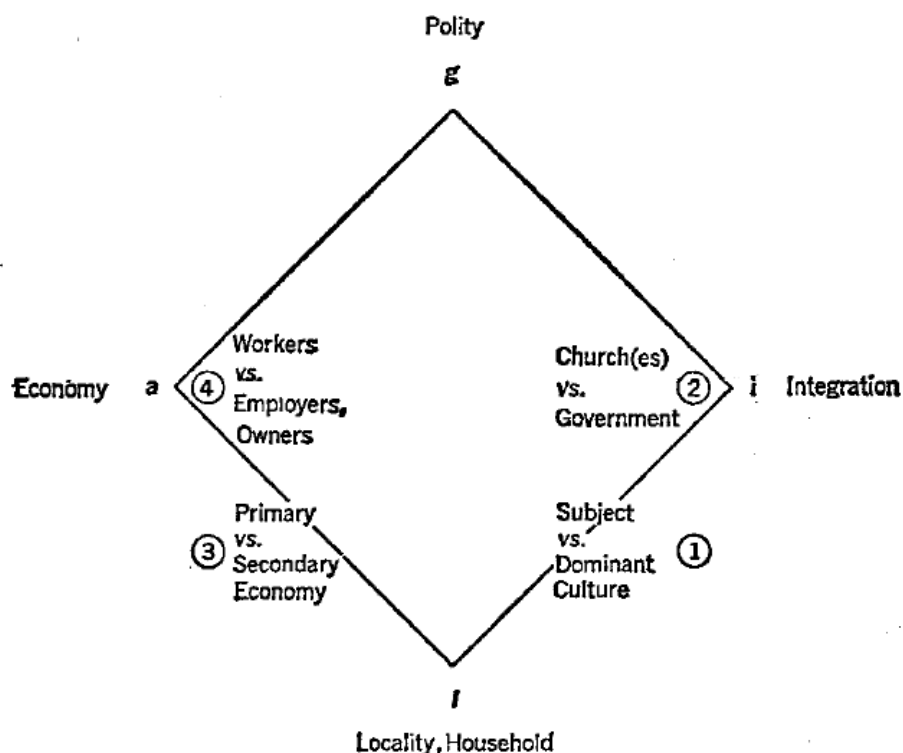
2) *Průmyslová* revoluce:

- a) Primární vs. sekundární ekonomika: konflikt mezi zemědělskými zájmy a průmyslovými podnikateli.
- b) Zaměstnavatelé vs. zaměstnanci: konflikt mezi majiteli a zaměstnavateli na jedné straně a nájemníky, dělníky a pracovníky na straně druhé.

Tyto štěpné linie vedou ke vzniku protestních hnutí proti zavedeným kulturním standardům a národním elitám. V plně mobilizovaných národních státech se pak objevuje typ, který se nesnaží dosáhnout pouze naplnění určitých zájmů v rámci pluralitního politického systému, ale nahradit ho systémem autoritářským. Tato hnutí jsou přesvědčena o osudu, který musí jejich národ naplnit. Konkrétní ideologie se pak stát od

státu lišila, např. fašismus v Itálii, či národní socialismus v Německu (Lipset, Rokkan 1967). Právě hnutí tohoto typu jsou historickým předchůdcem politických stran, které jsou relevantní pro tuto práci. Přestože původní protestní hnutí, vycházející z konfliktu mezi jednotlivými kulturními entitami, se nachází na ose mezi póly *i* a *l* (č. 1 na Obr. 4), populistické radikálně pravicové strany se nachází blíže k pólu *g*. Nejedná se totiž už pouze o konflikt mezi různými skupinami společnosti na určitém území, ale program stran má často anti-systémový charakter a jedná se také o konflikt mezi různým pojetím celé národní politiky.

Obr. 4: Poloha čtyř hlavních konfliktních linií v "a-g-i-l" paradigmatu.

Zdroj: LIPSET, S., ROKKAN, S (1967): Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction.

V kapitole 4.2 je zkoumáno, jaké faktory hrají roli ve volebních výsledcích stran s anti-imigrační politikou. Relevantní jsou takové politické strany, které prosazují proti-imigrantský přístup a negativní pohled na etnické menšiny. Těmto kritériím odpovídají strany, které jsou ve studii autorů Lubbers a Coenders (2017) označeny jako radikálně pravicové. „Populistické radikálně pravicové strany sdílejí ideologii, která se zakládá na kombinaci nativismu, autoritářství a populismu“ (Mudde 2013, s. 3). Nativismus je zde

myšlen ve smyslu ochrany zájmů původního obyvatelstva, jinak řečeno tyto strany usilují o zachování národního státu s původní populací a kteříkoliv jiní lidé jsou hrozbou pro její homogenitu (Lubbers, Coenders 2017). Podle Rydgrena (2007) chtějí populistické radikálně pravicové strany posilovat národ skrze větší etnickou homogenitu a návrat k tradičním hodnotám. Primární jsou národní cíle a až poté zájmy jednotlivců. Strany spadající do této rodiny se vyznačují etno-nacionalistickou xenofobií a proti-systémovým populismem (Rydgren 2007).

Protože studie autorů Lubbers a Coenders (2017) vychází z výsledků EVS 2008 (European Value Study), pro aktuálnost a kompletní zachycení všech populistických radikálně pravicových stran, jsou jimi vybraná politická uskupení doplněna o strany, které Nordsieck (2017) na webu Parties and Elections in Europe klasifikuje jako: *pravicové populistické, nacionalistické a krajně pravicové*. Klasifikace populistických radikálně pravicových politických stran je založená na odborné literatuře a vychází z následujících definic (Nordsieck 2017):

- 1) *Pravicové populistické*: Pravicové populistické strany jsou protestní strany, které se obrací k „obyčejným lidem“. Poprvé se objevily v sedmdesátých letech. Tyto strany kombinují národní zájmy s anti-elitářskou rétorikou a radikální kritikou politických institucí. Obvykle preferují striktní zákony a anti-imigrační politiku.
- 2) *Nacionalistické*: Nacionalistické strany věří, že národ s kolektivní etnickou, jazykovou a kulturní identitou, se svým přirozeným řádem a suverenitou má zásadní význam. To zahrnuje silnou identifikaci s národním státem a jeho symboly. Obvykle projevují negativní pohled na jiné národy, či etnické, jazykové a kulturní skupiny.
- 3) *Krajně pravicové*: Krajně pravicové strany jsou ultra-nacionalistické strany, které prosazují čistotu národa v etnickém smyslu. Rozporují rovnocennost všech lidí a věří, že národní stát potřebuje společnou identitu a silné vůdcovství. Tyto strany tíhnou k autoritářství, xenofobii a korporativismu. Většinou odmítají demokratický systém a jeho hodnoty.

2.5. Vývoj imigrace do Evropy po 2. světové válce

Tato práce se věnuje vztahu majoritní společnosti a imigrantů. Téma se dostalo do výraznějšího zájmu veřejnosti, médií i politiků v posledních letech kvůli tzv. migrační, případně uprchlické vlně, která vypukla v roce 2015. Odhaduje se, že v průběhu tohoto roku, imigrovalo do států EU 2,7 milionu lidí z nečlenských zemí (Eurostat 2017). Nejvíce žádostí o azyl podali lidé původem ze Sýrie, Afghánistánu a Iráku (Eurostat 2016). Evropa zažila migračně významných událostí a období již několik. Vývoj imigrace do Evropy po druhé světové válce shrnuje tato kapitola.

Evropa se od konce druhé světové války stala hlavní globální imigrační destinací. Zásadním způsobem k tomu vedly dekolonizační procesy (Kaya 2002), ekonomický rozvoj a vznik zóny volného obchodu, která vyústila v Evropskou unii. Nakonec také Schengenská dohoda a vznik mezinárodního prostoru volného pohybu osob (Dostál, Jelen 2016). Žádný jiný makroregion dnes nepřijímá tolik imigrantů, ovšem jednotlivé státy se k tomuto fenoménu staví různým způsobem. Jedním z faktorů, který je v postojích k imigrantům a imigraci celkově klíčový, je právě historický vývoj a zkušenost. Dostál a Jelen (2016) rozdělují státy Evropské unie do čtyř skupin podle historického a socio-ekonomického hlediska:

- 1) První skupina je tvořena převážně státy severní a západní Evropy, které jsou cílem imigrace od padesátých až šedesátých let dvacátého století. Do těchto států migrují jak obyvatelé z bývalých kolonií, tak pracovní síla z chudších států Evropy, která pomáhá uspokojovat poptávku po nesespecializované pracovní síle. V osmdesátých letech se navíc k již přijatým imigrantům přidávají jejich rodiny. Do této skupiny patří: Francie, Velká Británie, Nizozemsko, Belgie, Lucembursko, Dánsko, Švédsko, Německo a Rakousko. Poslední dva jmenované státy jsou specifické případy, jelikož se mimo jiné na jejich území stěhují německy mluvící populace v důsledku poválečných odsunů. Tato skupina bývá označována jako „tradiční“ imigrační státy.
- 2) Druhou skupinu tvoří státy jižní Evropy (Portugalsko, Španělsko, Itálie, Řecko, Malta, Kypr), Finsko a Irsko. Tyto země zažívají transformaci ze zemí

emigračních na imigrační ve třetím čtvrtletí dvacátého století a bývají nazývány imigračními státy „druhé generace“

- 3) Třetí skupina zahrnuje post-komunistické státy střední Evropy a balkánského poloostrova: Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko. Tyto státy čelí od pádu komunistického režimu v roce 1989 výrazným institucionálním a sociálním změnám a pociťují dopady globalizačních procesů. Kvůli dlouhodobé izolaci teprve od devadesátých let dvacátého století tyto země začínají získávat zkušenosti s výraznější emigrací (s výjimkou let 1956 a 1968, kdy značné množství lidí emigrovalo z Maďarska, resp. Československa v důsledku okupace sovětskými vojsky) a některé státy i s imigrací (například Česko, které na státní úrovni podporuje příliv pracovní síly z Ukrajiny).
- 4) Poslední skupina sdružuje pobaltské státy: Estonsko, Litvu a Lotyšsko. Tyto země jsou specifické svou výraznou menšinou ruské populace, která se zde vytvořila v době nadvlády Ruské říše a v době, kdy tyto státy patřily do Sovětského svazu.

Předpokládá se, že tyto skupiny se mezi sebou budou zásadně lišit nejen v přístupu a postojích k imigrantům, ale také v legislativě, týkající se migrace a imigrantů (Dostál, Jelen 2016)

3. Data a metodika

3.1. Popis dat

Vlastní analytická část práce je rozdělena do dvou celků. První vede k vyhodnocení H1: populace států Evropské unie s vyšším podílem imigrantů vyjadřují vůči imigrantům pozitivnější postoje. Naopak u obyvatel států s nižší mírou heterogenity obyvatelstva se vyskytuje vyšší míra xenofobie. Takto položená hypotéza je v souladu s konceptem kontaktní hypotézy. Z podstaty kontaktní hypotézy vyplývá, že čím větší je podíl minoritních skupin na společnosti (imigrantů a menšin), tím větší je kontakt mezi majoritní společností a minoritními skupinami. Čím větší je kontakt mezi majoritní společností a minoritními skupinami, tím příznivější pohled majorita vůči minoritám zaujímá.

Závislá proměnná: *postoje majoritní společnosti vůči minoritním skupinám*, je vysvětlována skrze agregovaná data individuálního charakteru, která pochází z průzkumu ESS 2014. Nezávislou proměnnou je *velikost populace narozených mimo příslušný stát*. Pomocnými vysvětlujícími charakteristikami, které prokazatelně mají vliv na postoje a nálady majoritní společnosti vůči minoritám (např. Hjerm 2001, Semyonov, Raijman, Gorodzeisky 2008) jsou *vnímaná velikost populace cizinců, pohlaví, vzdělání a nezaměstnanost*. Do analýzy vstupují také ukazatele sledující frekvenci a intenzitu *kontaktu* mezi zástupci majoritní společnosti a jedinci z minoritních skupin.

Druhá část práce je zaměřena na ověřování H2: politické strany s anti-imigračními postoji dosahují lepších volebních výsledků v těch státech, ve kterých je skladba obyvatelstva převážně homogenní. I tato hypotéza se z velké části opírá o kontaktní hypotézu. V tomto případě se vychází z předpokladu, že menší heterogenita obyvatelstva povede k omezenému kontaktu mezi majoritou a imigranty a tím budou vzájemné vztahy tíhnout k negativním hodnotám. Negativní postoj majoritní populace k imigrantům pak dává vyšší šance populistickým radikálně pravicovým politickým stranám. Tuto souvislost prokázaly například studie autorů Rydgren (2008), či Lubbers, Gijsberts, Scheepers (2002).

Na úrovni strukturálních charakteristik států je zkoumán vztah mezi závislou proměnnou v podobě *volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran* a nezávislou proměnnou *velikost cizí populace*. Dalšími zkoumanými ukazateli jsou *vzdělanostní struktura, HDP na obyvatele a míra nezaměstnanosti jednotlivých států*, jejichž význam v problematice volby populistických radikálně pravicových stran byl prokázán v předešlých studiích (např. Lubbers, Gijsberts, Scheepers 2002, Lubbers, Coenders 2017).

Ke zkoumání vztahů a závislostí jednotlivých proměnných jsou využívány párové korelační analýzy (Pearsonův korelační koeficient) a korelační diagramy. Pro výběr vhodných statistických operací a jejich správnou interpretaci byla využita odborná literatura: Mareš, Rabušic, Soukup (2015) a Hendl (2015).

3.2. Hodnocení postojů vyjádřených v European Social Survey

Tato kapitola se věnuje metodice ověřování H1, která předpokládá, že majoritní společnost států, jejichž skladba obyvatelstva je více heterogenní, zaujímá pozitivnější postoje k minoritním skupinám. Veškerá data využitá v této části práce pochází ze sedmého kola průzkumu ESS provedeného v roce 2014. Zahrnuje všech 18 států Evropské unie, kde průzkum proběhl: Belgie, Česko, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Litva, Maďarsko, Německo, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie. Z těchto zemí se šetření zúčastnilo celkem 34 655 respondentů. Pro zajištění vyšší přesnosti a porovnatelnosti dat, jsou hodnoty váženy dle doporučení ESS, a to dvěma složkami:

- 1) Post-stratifikační váhy – Tyto váhy slouží k dosažení vyšší reprezentativity dat. Jsou založené struktuře věku, pohlaví, vzdělání a regionu.
- 2) Váhy populační velikosti – využívají se při porovnávání dat z více zemí.

Postoje majoritní společnosti: Tato proměnná odráží nálady panující napříč majoritní společností v každém státě vůči imigraci a imigrantům. Postoje majoritní společnosti jsou měřeny mírou xenofobie, jež Hjerem (2001, s. 43) definuje jako: „*Negativní postoj člověka*

k jednotlivcům, či skupinám, kteří jsou v nějakém ohledu od toho člověka, či od skupiny do které patří, odlišní (ať už reálně, nebo na základě představ).“ Míra xenofobie je představována faktorem, který vychází z baterie několika dotazů, které se přímo týkají postoje respondenta k imigraci, resp. imigrantům:

- 1) Řekl byste, že obecně je pro ekonomiku [stát] dobře, či špatně, že sem přicházejí žít lidé z jiných zemí?
- 2) Řekl byste, že kulturní život [stát] je podkopáván, či obohacen lidmi, kteří sem přicházejí žít z jiných zemí?
- 3) Je [stát] kvůli lidem, kteří sem přicházejí žít z jiných zemí lepším, či horším místem k životu?
- 4) Řekl byste, že lidé, kteří sem přicházejí žít z jiných zemí, pomáhají vytvořit nová pracovní místa, či berou práci lidem z [stát].
- 5) Většina lidí, kteří sem přicházejí žít, tu pracuje a platí daně. Také využívají zdravotní a sociální systém. Myslíte si, že lidé, kteří sem přicházejí, ve výsledku více čerpají, či přispívají?
- 6) Myslíte si, že by měl [stát] povolovat lidem jiné rasové, či etnické příslušnosti, přicházet do této země a žít zde?

Na dotazy jedna až pět respondenti odpovídali pomocí jedenácti stupňové škály (0–10) s tím, že čím vyšší číslo bylo respondentem vybráno, tím negativnější postoj vůči imigraci v dané otázce vyjadřoval. Otázka šest nabízela čtyři stupně, a to: 1) Ano, mnoha; 2) Ano, několika; 3) Ano, ale jen pár; 4) Ne, žádným.

Je nutné, aby spolu tyto jednotlivé položky byly v takovém vztahu, že jejich sčítání má smysl (Mareš, Rabušic, Soukup 2015). Tento vztah je ověřen skrze kontrolu vnitřní konzistence. Vzhledem k hodnotě Cronbachovo alfa: 0,864, tyto položky spolu prokazatelně souvisí a mohou být využity pro agregaci do jednoho indikátoru pomocí faktorové analýzy. Odpovědi respondentů byly agregovány do jedné vypovídající hodnoty za celý stát pomocí mediánu (dle doporučení Mareš, Rabušic, Soukup 2015)

Do výpočtu míry xenofobie nebyli zahrnuti respondenti, kteří uvedli, že se narodili mimo příslušný stát. Tímto krokem je zabráněno zkreslení dat, ke kterému by došlo v případě, že by imigranti (tedy lidé narození mimo příslušný stát), hodnotili postoje vůči

sobě samým. Celkový počet respondentů vstupujících do tohoto indikátoru je nakonec 31 494.

Velikost populace narozených mimo příslušný stát: Ukazatel vychází z procentuálního zastoupení respondentů, kteří uvedli, že se narodili mimo daný stát.

Vnímaná velikost populace cizinců: Tento parametr je sledován na základě dotazu: „Ze sta lidí žijících v tomto státě, kolik si myslíte, že se jich narodilo mimo tento stát?“ Vnímaná velikost populace cizinců je ukazatel, zahrnutý do několika studií, které se věnovaly postojům majoritní společnosti vůči minoritním skupinám a které byly již zmíněny, avšak na jeho vlivu se neshodly (Hjerm 2007 vs. Semyonov, Raijman, Gorodzeisky 2008).

Kontakt: Pozitivní vliv kontaktu na vzájemné vztahy mezi různými skupinami přímo předpokládá kontaktní hypotéza. K ověření tohoto předpokladu je zde kontakt sledován na základě jeho frekvence a intenzity, pomocí následujících dotazů:

- 1) Jak často potkáváte lidi, kteří jsou odlišné rasy či etnické skupiny, než je v [stát] obvyklé, když se pohybujete venku? Může to být například ve veřejné dopravě, na ulici, v obchodech či v sousedství. Respondenti odpovídali na sedmistupňové škále, kdy 1= nikdy a 7= každý den. Tato škála byla obrácena, aby byl dotaz v souladu s celou touto prací, kdy nižší hodnota odpovídá kladným hodnotám a vyšší záporným. Platí tedy nakonec, že 1= každý den a 7= nikdy.
- 2) Máte nějaké blízké přátelé, kteří jsou odlišné rasy či etnické skupiny, než je v [stát] obvyklé? Pokud ano, je jich více, či málo? 1= Ano, mnoho; 2= Ano, ale málo; 3= Ne, žádné.

Stejně jako u ukazatele *postoje majoritní společnosti*, i zde byly zahrnuti pouze respondenti, kteří uvedli, že se narodili v příslušném státě, jelikož je potřeba zjistit, zda dochází ke kontaktu mezi majoritní společností a minoritními skupinami, nikoliv mezi minoritními skupinami vzájemně. I v tomto případě je tedy do analýzy zahrnuto pouze 31 494 respondentů. Odpovědi respondentů jsou agregovány pomocí průměru do jedné vypovídající hodnoty pro každý stát.

Vzdělání: ukazatel je měřený pomocí dotazu, který zjišťuje kolik let vzdělávání respondent dokončil, včetně povinné docházky. Hodnoty jsou zprůměrovány dle státu.

Nezaměstnanost: Pro každý stát jsou sečtení respondenti, kteří na dotaz: „Co jste dělal během posledních sedmi dní?“ Odpověděli: 1) Jsem nezaměstnaný a aktivně hledám práci, či 2) Jsem nezaměstnaný, chtěl bych práci, ale aktivně ji nehledám. Z tohoto součtu je pak vytvořen podíl, který představuje procento nezaměstnaných respondentů v každém státě.

Pohlaví: pohlaví je pro potřeby této analýzy redukováno na podíl mužů.

Věk: Průměrný věk respondenta v každé zemi.

Tato práce se nesnaží vysvětlit příčinné souvislosti posledních čtyř jmenovaných proměnných (vzdělání, nezaměstnanost, pohlaví a věk) s postojem majoritní společnosti vůči minoritní, nicméně jejich vliv byl na individuální úrovni prokázán. Zde slouží pouze k ověření, zda se tyto charakteristiky projeví i na úrovni států.

3.3. Hodnocení výsledků populistických radikálně pravicových stran

Ke zkoumání H2, která se zaměřuje na vztah mezi velikostí populace cizinců a volebními výsledky populistických krajně pravicových stran, slouží strukturální data celostátního charakteru: *Volební výsledky populistických krajně pravicových stran, velikost cizí populace, vzdělanostní struktura, HDP na obyvatele a míra nezaměstnanosti*. Do této analýzy vstupuje 27 států EU: Bulharsko, Česko, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Chorvatsko, Irsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie. Do analýzy není zahrnuté Lucembursko z důvodu extrémně vysokého podílu cizích rezidentů (42, 8 %, Eurostat 2011a) a dojíždějících pracovníků (Hjern 2007).

Volební výsledky populistických krajně pravicových stran: ukazatel měřený volebním výsledkem vybraných stran, které v parlamentních volbách konkrétních zemí získaly dostatečný počet hlasů ke vstupu do parlamentu. Hranice pro vstup do parlamentu je v jednotlivých zemích různá. Strany, které tuto hranici nepřekročily, nejsou do výzkumu zahrnuty. Data pochází z webu Parties and Elections in Europe

(Nordsieck 2017), jenž data získává z národních statistických úřadů a od volebních komisí. Přehled relevantních politických stran ukazuje Tabulka 1.

Tabulka 1: Politické strany s anti-imigračním postojem a jejich výsledek, EU, 2013–2017

Stát	Akronym	Strana	Volební výsledek
Belgie	VB; PP	Flemish Interest; People's Party	5,2 %
Bulharsko	VMRO-BND; NFSB; ATAKA	VMRO – Bulgarian National Movement; National Front for the Salvation of Bulgaria; Attack	9,1 %
Česko	SPD	Freedom and Direct Democracy	10,6 %
Dánsko	DF	Danish People's Party	21,1 %
Estonsko	-	-	0
Finsko	PS	True Finns	17,6 %
Francie	FN	National Front	13,2 %
Chorvatsko	HDSSB	Croatian Democratic Alliance of Slavonia and Baranja	1,3 %
Irsko	-	-	0
Itálie	LN; FDI–AN	League North; Brothers of Italy – National Alliance	6,1 %
Kypr	ELAM	National People's Front	3,7 %
Litva	-	-	0
Lotyšsko	NA	National Alliance	16,6 %
Maďarsko	JOBBIK	Movement for a Better Hungary	20,2 %
Malta	-	-	0
Německo	AfD	Alternative for Germany	12,6 %
Nizozemsko	PVV	Party for Freedom	13,0 %
Polsko	K	Kukiz'15	8,8 %
Portugalsko	-	-	0
Rakousko	FPÖ	Freedom Party of Austria	26,0 %
Rumunsko	-	-	0
Řecko	XA	Golden Dawn	7,0 %
Slovensko	SNS; L'SNS;	Slovak National Party; People's Party Our Slovakia;	16,6 %
Slovinsko	-	-	0
Španělsko	-	-	0
Švédsko	SD	Sweden Democrats	12,9 %
Velká Británie	UKIP	United Kingdom Independence Party	1,8 %

Poznámka: Volební výsledky odpovídají posledním volbám do parlamentu ke dni 20. 10. 2017.

Zdroj: LUBBERS, M., COENDERS, M. (2017): Nationalistic attitudes and voting for the radical right in Europe; Nordsieck 2017: Parties and Elections in Europe; vlastní zpracování.

Dle využitých zdrojů by do relevantních stran nepatřila německá AfD (Alternative for Germany), kterou Nordsieck (2017) řadí mezi strany nacionálně konzervativní. Jak na politické scéně, tak v médiích se o ní však hovoří jako o krajně pravicové populistické straně. Toto označení podporuje i fakt, že volebním lídrem strany byl zvolen Alexander Gauland, který je znám jak svými kontroverzními výroky, tak silným odporem k muslimům a imigraci celkově. Dalším důvodem je odchod dosavadní předsedkyně strany Frauke Petry, která byla považována za reprezentanta umírněnější frakce AfD. Na základě těchto skutečností, bylo rozhodnuto stranu AfD taktéž zařadit do výzkumu.

Velikost cizí populace: Vyjadřuje relativní velikost populace lidí, kteří se narodili mimo daný stát. Tento údaj je sledován ve dvou rovinách:

- 1) Lidé žijící na území vybraného státu, ale narození mimo něj.
- 2) Lidé žijící na území vybraného státu, ale narození mimo Evropskou unii.

Aby toto rozdělení bylo smysluplné, je nutné přijmout předpoklad, že lidé narození mimo Evropskou unii mají od majoritních společností členských států kulturně dále než populace členských států vůči sobě navzájem. Zdrojem dat je Eurostat a vychází z censů okolo roku 2011.

Vzdělanostní struktura: Vzđelanostní struktura je vyjádřena ve 3 kategoriích: nízké vzdělání, střední a vysoké. Každá kategorie ukazuje, jaký podíl populace ve věku 25–64 let dosáhl kterého vzdělání. Kategorie jsou tvořeny dle mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání (ISCED) z roku 2011 a jsou zjednodušeny následujícím způsobem:

- 1) Nízké – agreguje stupně 0–2:
 - a. 0 = vzdělání v ranném dětství
 - b. 1 = primární vzdělání
 - c. 2 = nižší sekundární vzdělání
- 2) Střední – agreguje stupně 3 a 4:
 - a. 3 = vyšší sekundární vzdělání
 - b. 4 = postsekundární terciární vzdělání
- 3) Vysoké – agreguje stupně 5–8:
 - a. 5 = krátký cyklus terciárního vzdělávání
 - b. 6 = bakalářská a jí odpovídající úroveň

- c. 7 = magisterská a jí odpovídající úroveň
- d. 8 = doktorská a jí odpovídající úroveň

Vztah každé z těchto tří kategorií k volebním výsledkům populistických radikálně pravicových stran je analyzován zvlášť.

Podle mnohých studií je vzdělání relevantním faktorem, ovlivňujícím názor na ostatní skupiny společnosti (např. Hjerm 2007, Coenders, Scheepers 2003), proto i v této práci je vzdělání zahrnuto. Data pochází z Eurostatu.

Ekonomický kontext: Je sledován dvěma indikátory:

- 1) HDP na obyvatele v standardu kupní síly (PPS) – Průměr Evropské unie = 1
- 2) Míra nezaměstnanosti – podíl nezaměstnaných na aktivní populaci

Vliv ekonomické situace při volbě populistických radikálně pravicových stran byl již na individuální úrovni potvrzen (např. Lubbers, Coenders 2017), avšak v této práci je zjišťováno, zdá má vliv i na státní úrovni. Jelikož volební výsledky populistických krajně pravicových stran jsou sledovány ve volbách, které probíhaly v letech 2013–2017, pro sledování ekonomického kontextu byl zvolen rok 2015, jakožto střed tohoto období. Data pochází z Eurostatu.

4. Statistická analýza

Touto kapitolou začíná vlastní výzkum a ověřování vyslovených hypotéz. Cílem práce je nalézt vztah mezi heterogenitou obyvatelstva a postoji majoritní populace vůči těmto heterogenním složkám obyvatelstva. Tento vztah je zkoumán na úrovni vybraných států EU. Veřejné mínění ohledně této problematiky je sledováno dvěma způsoby:

- 1) Převažující nálady společnosti vyplývající z evropského sociálního šetření (ESS 2014).
- 2) Podpora stran, které se vůči imigraci a imigrantům vymezují, ve volbách.

Z výše uvedených sledovaných ukazatelů vycházejí hypotézy práce a také členění této kapitoly.

První část se soustředí na H1, tedy na vztah heterogenity obyvatelstva a postoje majoritní populace států, vyjádřené v šetření ESS 2014. Předpokladem je, že pozitivnější postoje budou vyjadřovány v těch státech, kde již značná část cizí populace existuje. Druhá část se soustředí na vztah volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran a podíl imigrantů ve společnosti. Tyto strany zpravidla vyjadřují velice negativní postoj vůči imigrantům, či jakýmkoliv jiným rasám a etnikům. H2 předpokládá, že ve státech s vyšší heterogenitou obyvatelstva budou tyto strany méně úspěšné.

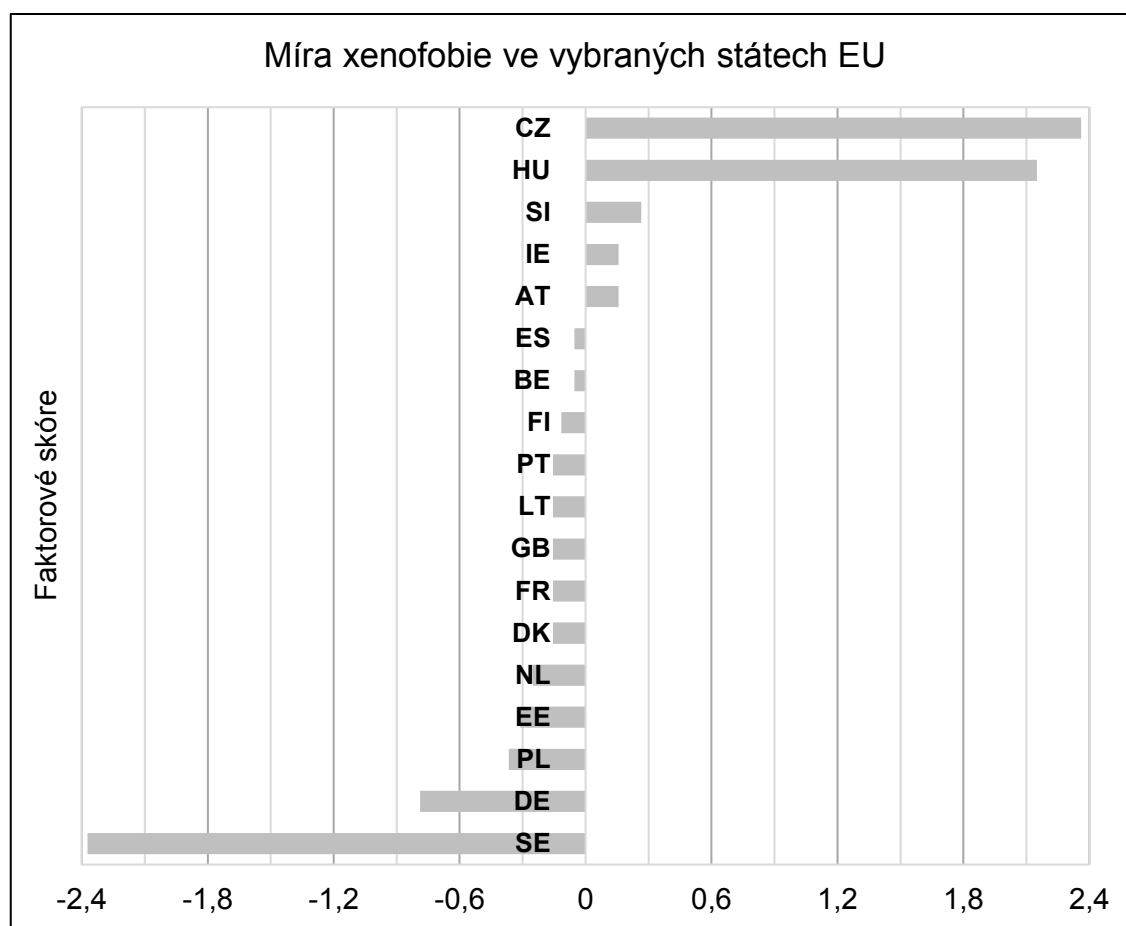
4.1. Postoje majoritní společnosti vůči imigrantům

Heterogenita obyvatelstva je pro potřeby této práce sledována skrze relativní velikost populace žijících v zemi, ale narozených mimo ni. Nálady majoritní společnosti jsou měřeny agregovaným indikátorem, nazvaným jako míra xenofobie. Největší míru xenofobie vyjadřuje majoritní společnost v Česku a Maďarsku, naopak nejmenší ve Švédsku a v Německu (Graf 1). Výsledky těchto zemí jsou v podobných studiích tradiční a nejsou tedy nijak překvapivé (např. Dostál, Jelen 2016, Hjerm 2007).

Za pomoci korelačních diagramů a párové korelační analýzy je zkoumán vztah mezi vypočítanou mírou xenofobie a nezávislými proměnnými. Zásadním vztahem pro tuto práci je vztah mezi mírou xenofobie a podílem osob narozených mimo příslušnou zemi.

Předpoklad, vycházející z kontaktní hypotézy zní, že ve státech s vyšším podílem osob narozených mimo příslušnou zemi na celkové populaci je nižší míra xenofobie. Tento předpoklad je formulován na základě přesvědčení, že při vyšším zastoupení cizích osob ve společnosti dochází častěji ke kontaktu mezi osobami různých skupin, a právě díky kontaktu mají lidé z různých skupin možnost učit se jeden od druhého, poznávat odlišnou kulturu a zvyky a chápat odlišné hodnoty a vnímání světa. Na základě těchto poznatků a vědomostí dochází k lepšímu vzájemnému pochopení a odbourávání strachu z osob, které jsou nějakým způsobem odlišní. Toto se nakonec projeví také v pozitivnějším pohledu majoritní společnosti na cizí populace a nižší míře xenofobie.

Graf 1: Míra xenofobie ve vybraných státech EU, 2014

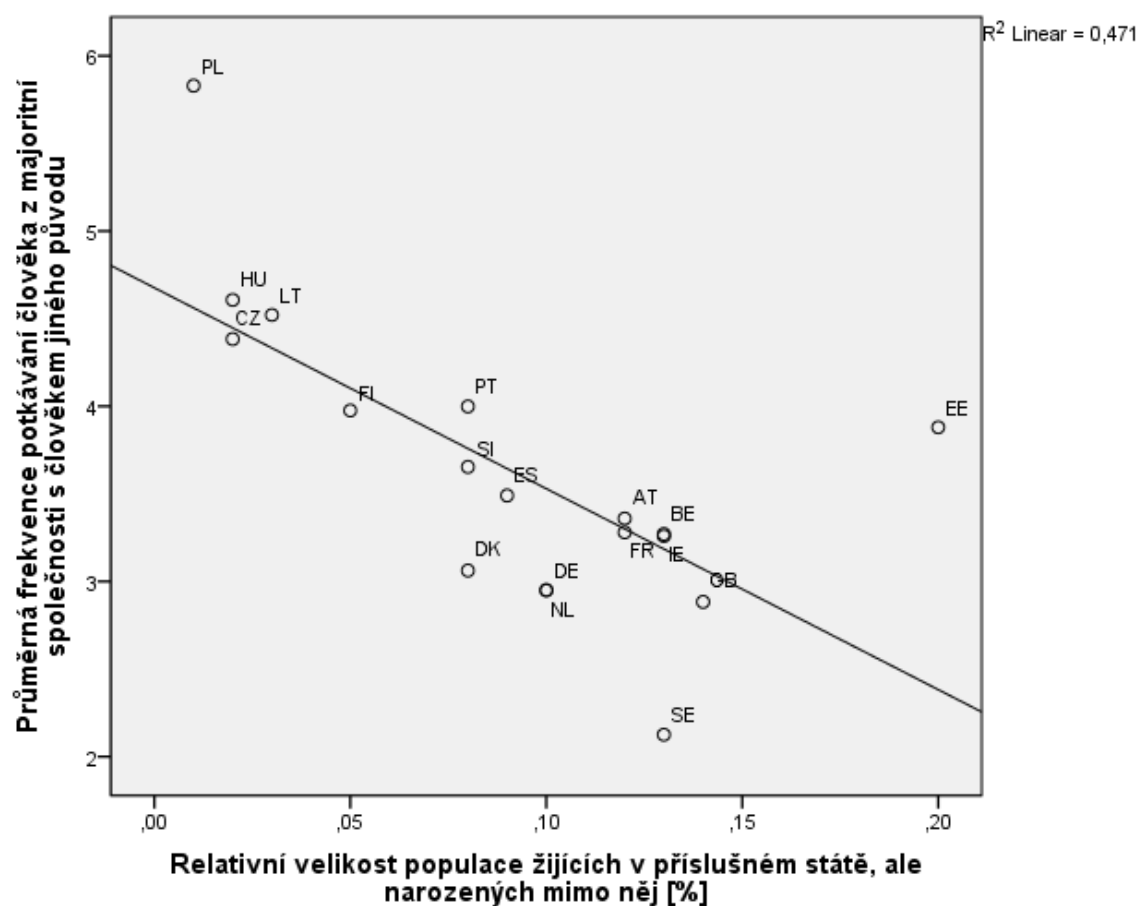
Poznámka: záporné hodnoty faktorového skóre jsou podprůměrné, kladné nadprůměrné.

Zdroj: European Social Survey 2014; vlastní výpočty

Aby bylo možné zkoumat platnost kontaktní hypotézy na úrovni státu, je nutné, aby platil vztah, že čím větší procento lidí se narodilo mimo příslušnou zemi, tím častěji se

jedinci z majoritní společnosti s lidmi narozenými v jiné zemi, setkávají, případně zda také dochází k vytváření hlubších vazeb. K hodnocení četnosti setkávání je využit dotaz z ESS 2014: Jak často potkáváte lidi, kteří jsou odlišné rasy či etnické skupiny, než je v [stát] obvyklé? Čím nižší je číslo, tím častěji se respondent z majoritní populace setkává s lidmi jiného původu (1= každý den, 7= nikdy). Pearsonův korelační koeficient vztahu relativní velikosti cizí populace a četnosti setkávání je $-0,687$ při signifikanci $0,002$. Rozložení ukazuje korelační diagram na Obr. 5.

Obr. 5: Vztah mezi relativní velikostí cizí populace a frekvencí kontaktu mezi majoritní a minoritní populací, EU, 2014

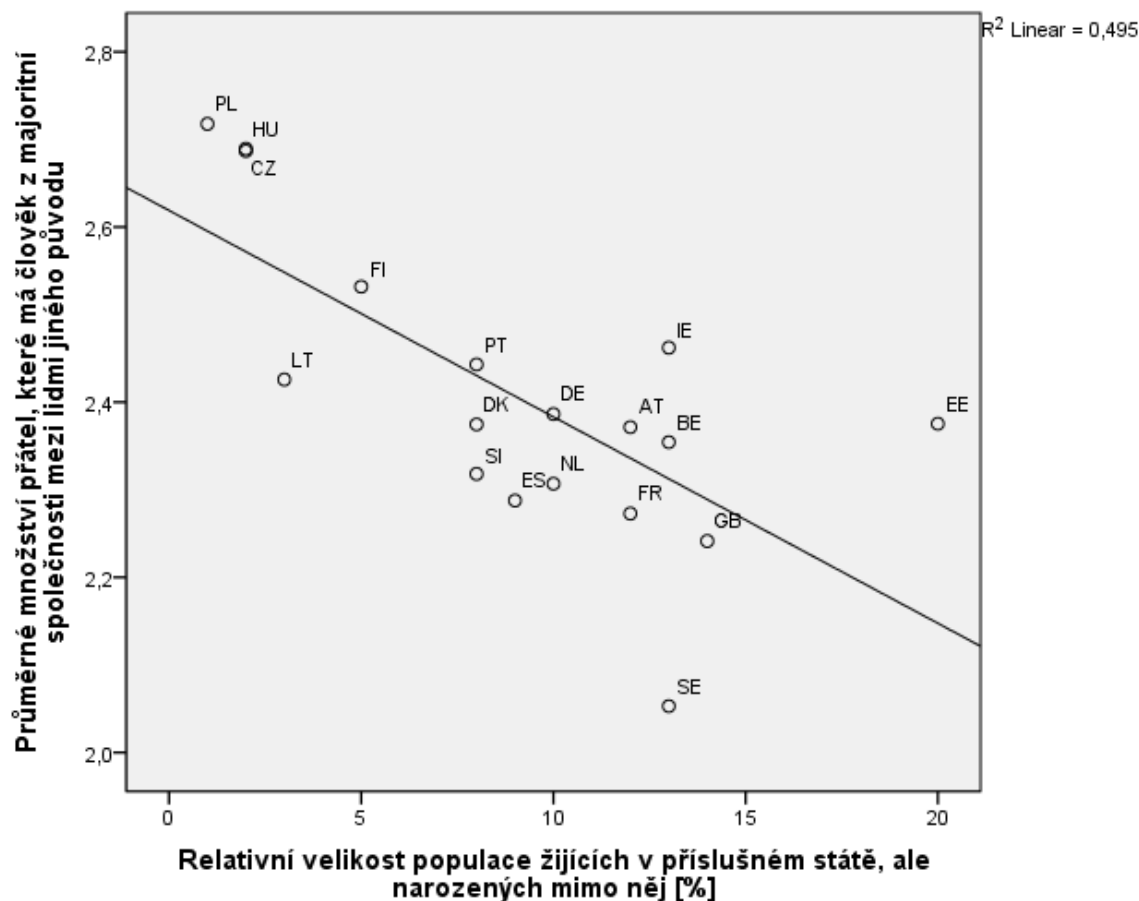

Zdroj: European Social Survey 2014, vlastní zpracování

Existence hlubších vazeb je sledována skrze přátelství a k jejímu hodnocení slouží dotaz: Máte nějaké blízké přátele, kteří jsou odlišné rasy či etnické skupiny, než je v [stát] obvyklé? Čím nižší je číslo, tím větší množství přátel respondent z majoritní populace má mezi lidmi jiného původu (1= Ano, mnoho; 2= Ano, ale málo; 3= Ne, žádné). Vztah relativní velikosti cizí populace a průměrného množství přátel, které má člověk

z majoritní společnosti mezi lidmi jiného původu vykazuje sílu závislosti $-0,703$ při signifikanci $0,001$. Přesnou podobu vztahu pro jednotlivé státy znázorňuje Obr. 6.

Obr. 6: Vztah mezi relativní velikostí cizí populace a průměrným množstvím přátel, které má člověk z majoritní společnosti mezi lidmi jiného původu, EU, 2014

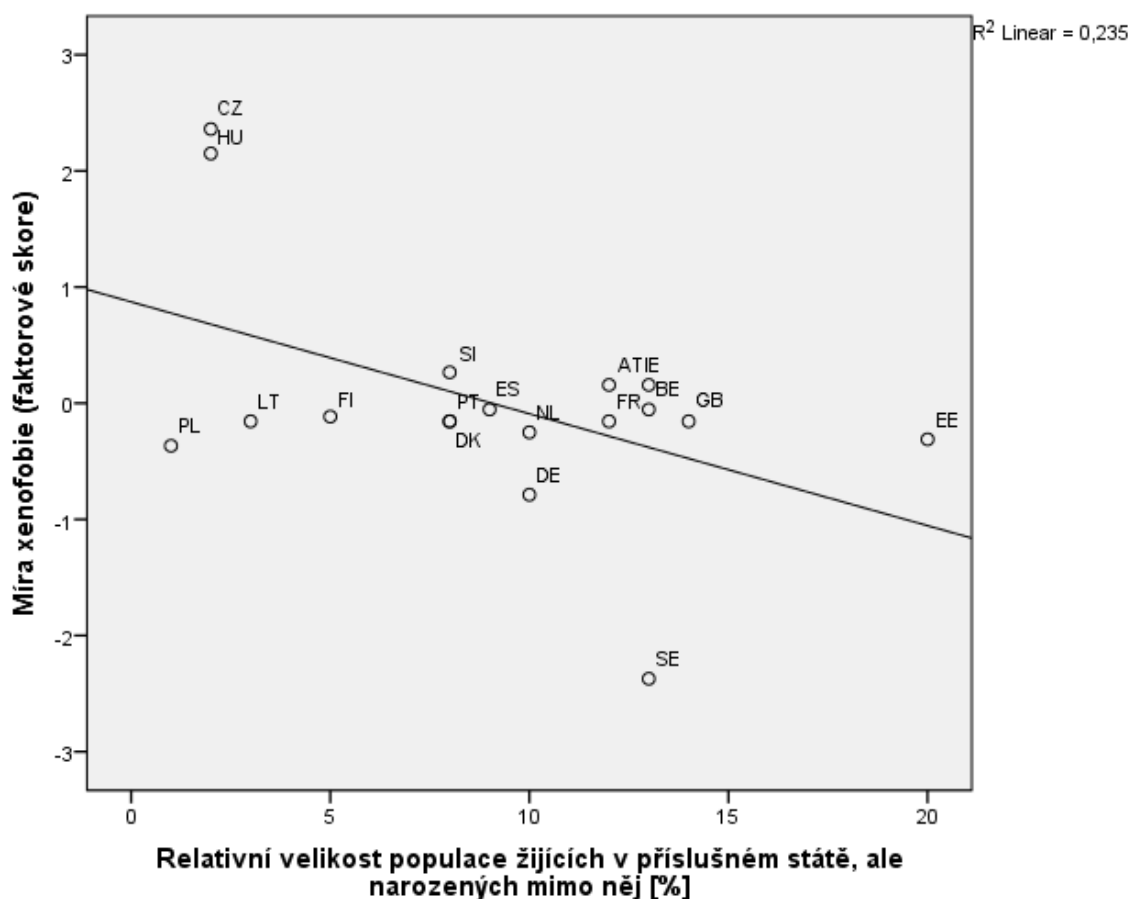
Zdroj: European Social Survey 2014, vlastní zpracování

Oba vztahy vykazují signifikantní a relativně silnou negativní závislost. Výsledky korelační analýzy lze následovně interpretovat: čím vyšší podíl lidí žijících ve státě se narodilo mimo tento stát, tím častěji lidé patřící do majoritní společnosti tohoto státu potkávají lidi cizího původu, resp. čím vyšší podíl lidí žijících ve státě se narodilo mimo tento stát, tím častěji mívají lidé patřící do majoritní populace více přátel mezi lidmi cizího původu. Tímto je ověřeno, že s rostoucí velikostí populace cizinců skutečně dochází k častějšímu a intenzivnějšímu kontaktu a lze dále zkoumat, zda kontakt přináší předpokládaný efekt, tedy lepší vztahy mezi majoritní a minoritní populací.

Pearsonův korelační koeficient vztahu mezi mírou xenofobie a podílem osob narozených mimo příslušnou zemi vykazuje středně silnou negativní závislost (korelační

koeficient: -0,485) při signifikance 0,041. To znamená, že čím větší je cizí populace, tím nižší míra xenofobie se u majoritního obyvatelstva objevuje. Závislost je však poměrně slabá, a zatímco pozice Švédska, Česka, či Maďarska odpovídají předpokládanému modelu, u jiných států jeho platnost potvrdit nelze (Graf 1 Obr. 7). Lineární závislost narušují některé státy svou extrémní pozicí. Například Estonsko, jenž dosahuje nejvyšší heterogenity populace, avšak pouze lehce podprůměrné hodnoty míry xenofobie, či naopak Polsko, jehož heterogenita populace je pod úrovní Česka, či Maďarska, avšak míra xenofobie je po Švédsku a Německu nejnižší.

Obr. 7: Vztah mezi mírou xenofobie a velikostí populace cizinců, EU, 2014

Zdroj: European Social Survey 2014; vlastní zpracování

V Estonsku je dle zastoupení respondentů v ESS 2014 okolo dvaceti procent lidí, kteří se narodili v jiném státě. Podle teoretického konceptu by míra xenofobie majoritní společnosti měla být velice nízká, avšak reálně očekávané hodnotě neodpovídá. Vysvětlení lze hledat ve složení cizí populace. Z celkového počtu lidí, kteří uvedli, že se v Estonsku nenarodili, se 73 % narodilo v Rusku. Problematické vztahy Estonců a Rusů

jsou důsledkem téměř padesátileté poválečné okupace estonského území sovětskými vojsky a dvě století trvající estonské příslušnosti k Ruské říši (1721–1918). Estonsko-ruskou etnickou polarizaci zvyšuje také fakt, že v některých částech Estonska ruská menšina dokonce početně převažuje, což vede k obavám z iredentistických tendencí (Evans, Need 2002). Extrémně vysoká míra napětí mezi etnickými Estonci a Rusy je výjimečná i v rámci pobaltských republik, což může být způsobeno například jazykovou odlišností (estonština patří mezi ugrofinské jazyky) a chybějící společnou historickou kulturou. Před okupací udržovalo Estonsko nejintenzivnější vztahy se Švédskem a Finskem a jejich identifikace, směřující spíše k severským zemím, trvá stále (Evans, Lipsmeyer 2001).

Negativní vztah Estonců vůči Rusům, žijícím na estonském území, je pozorovatelný již při zkoumání vztahu mezi relativní velikostí cizí populace a kontaktem mezi majoritní společností a minoritními skupinami. Z Obr. 5 a Obr. 6 je patrné, že frekvence setkávání se s lidmi jiného původu a průměrné množství přátel, které má Estonec mezi lidmi jiného původu je daleko nižší, než odpovídá modelu platnému pro většinu ostatních států. Jinak řečeno, hodnoty z měření frekvence a intenzity kontaktu jsou v Estonsku na úrovni států s osmi až dvanácti procenty cizinců, přestože v Estonsku jich žije okolo dvaceti procent. Specifický vztah Estonců k ruské menšině se pravděpodobně promítl také do celkového pohledu Estonců na imigranty, a proto v Estonsku vychází vyšší míra xenofobie, než je podle teoretického konceptu očekávána.

Polsko, na rozdíl od Estonska, je z pohledu lidí žijících v příslušné zemi, ale narozených v jiném státě, na opačném konci spektra. Naopak míra xenofobie je podobná, tedy výrazně nižší, než je dle konceptu kontaktní hypotézy očekáváno. Polsko je na základě geografické blízkosti a dalších podobností často spojováno s Českem, Slovenskem a Maďarskem, navíc jsou to země, které spolu intenzivně kooperují v rámci aliance Visegrádské skupiny. Přesto je rozdíl mezi mírou xenofobie v Polsku na jedné straně a v Česku a Maďarsku na straně druhé, velice výrazný. Jeden z aspektů, vedoucí k takovému rozdílu, může být dlouhodobý problematický vztah Čechů a Maďarů s Romy (Burjanek 2001), který má pravděpodobně určitý negativní vliv na pohled majoritní společnosti těchto států vůči cizím etnikům a imigrantům. Tento vztah však spíše než pozici Polska, může pomoci vysvětlit pozici Česka a Maďarska.

Ve studii autorů Meuleman, Davidov, Billiet (2009) je zkoumán vývoj proti-imigračních názorů v evropských zemích v čase. K tomu jsou využity průzkumy ESS 2002, ESS 2004 a ESS 2006. Přestože Polsko se původně (2002) k přijímání imigrantů staví nadprůměrně negativně (faktorové skóre: 0,446; po Maďarsku druhé nejvyšší), v dalších kolech průzkumu klesá až na hodnotu -0,393 (2006), což značí podprůměrně negativní postoj. Celkově vývoj proti-imigračních názorů respondentů z Polska zaznamenal v čase druhou největší změnu (po Dánsku). Dle výsledků analýzy v této práci, která vychází z průzkumu ESS 2014, se zdá, že trend pozorovaný ve studii autorů Meuleman, Davidov, Billiet (2009) v období 2002–2006 v Polsku i nadále pokračoval. Důvodů může být několik.

V teoretické části práce bylo v několika studiích prokázáno, že negativní postoje vůči odlišným skupinám společnosti klesají se zlepšující se ekonomickou situací. Při pohledu na vývoj HDP v paritě kupní síly, Polsko v roce 1988 dosahovalo hodnoty 6 377 USD na občana. V roce 2001 to bylo 12 043 USD, tzn. nárůst o necelých šest tisíc USD za 13 let. V roce 2007 bylo HDP v paritě kupní síly již 18 284 USD, tedy podobný nárůst ovšem za poloviční dobu a v roce 2014 dosahovalo hodnoty 24 962 USD (IMF 2016). Od roku 2003 dochází k intenzivnějšímu nárůstu HDP v paritě kupní síly, tedy výrazně se zlepšuje ekonomická situace obyvatel. Polská ekonomika po pádu komunistického režimu rostla nepřetržitě a nejrychleji ze všech zemí střední a východní Evropy. Intenzivní a dynamické zlepšení ekonomické situace země se mohlo následně projevit v pozitivnějších postojích Poláků vůči imigrantům. Pozitivní efekt může mít také nárůst podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel – vysokoškolské vzdělání v roce 2000 mělo pouze 11 % obyvatel, zatímco v roce 2012 už 25 % obyvatel (OECD 2014).

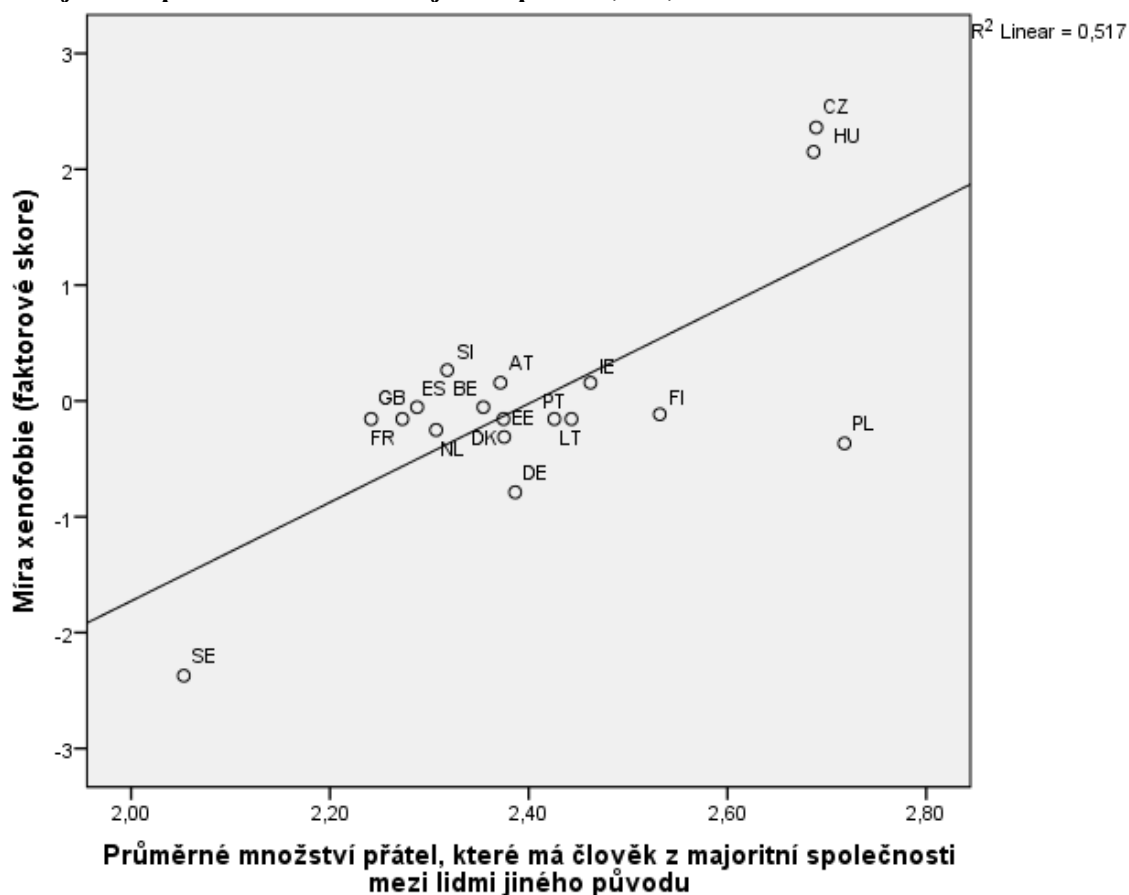
Dalším možným zdůvodněním pozitivního postoje Poláků k imigraci a imigrantům může být relativně velká emigrace samotných Poláků. Se vstupem Polska do Evropské unie v roce 2004 začíná značná část polské populace hledat lepší pracovní a životní podmínky ve vyspělejších státech západní Evropy (především ve Velké Británii, Francii a Německu). Podle polského centrálního statistického úřadu (GUS 2013) žilo v roce 2007 2,3 milionu Poláků v zahraničí. Výraznější obrat v postojích polské veřejnosti na imigranty nastal mezi lety 2004–2006 (Meuleman, Davidov, Billiet 2009), tedy ve stejných letech, kdy se Polákům otevřela možnost emigrace do vyspělejších států

Evropské unie, čehož statisíce až miliony z nich využilo. Tento proces mohl v důsledku pozitivně ovlivnit pohled polské veřejnosti na imigraci a imigranty.

Průměrnou míru xenofobie pak vykazuje většina států západní, jižní a severní Evropy, jejichž relativní velikost populace žijících na území příslušného státu, ale narozených mimo něj, se pohybuje okolo 8–15 %. Faktorové skóre pro míru xenofobie pak v těchto státech dosahují hodnot -0,3–0,3. Z tohoto rozmezí vybočuje pouze Německo, které vykazuje hodnotu -0,8. Je nutné dodat, že právě tyto státy, s výjimkou Slovinska, tvoří jádro Evropské unie a mají dlouhodobou imigrační zkušenost.

Přímý vztah míry xenofobie a kontaktu mezi majoritní a minoritní populací znázorňují Obr. 8 a Obr. 9. Míra xenofobie a množství přátel, které má člověk z majoritní společnosti mezi lidmi z minoritních skupin, vykazuje sílu závislosti 0,719 při signifikanci 0,001, tedy relativně silnou pozitivní asociaci.

Obr. 8: Vztah mezi mírou xenofobie a průměrným množstvím přátel, které má člověk z majoritní společnosti mezi lidmi jiného původu, EU, 2014

Zdroj: European Social Survey 2014, vlastní zpracování.

Na Obr. 8 lze vidět pro tuto práci již tradiční rozložení, kdy se Švédsko nachází na opačném konci spektra než Česko a Maďarsko. Je patrné, že státy, jejichž majoritní obyvatelstvo má v průměru větší množství přátel mezi lidmi jiného původu, vykazují daleko menší míru xenofobie než státy, kde k navazování meziskupinového přátelství dochází zřídka. Z tohoto vztahu výrazněji vybočuje pouze populace Polska, u které sice není běžné navazovat početné přátelské vztahy s lidmi cizího původu, nicméně míra xenofobie přesto není vysoká. O možných příčinách nízké míry xenofobie v Polsku bylo již diskutováno výše.

Pozice Švédska na Obr. 8 relativně přesně vystihuje podstatu kontaktní hypotézy, tedy, že kontakty vedou k nižší míře předsudků a negativních názorů na jiné skupiny obyvatelstva, resp. xenofobie. Z předešlých grafických prvků však lze vidět, že Švédsko nemá výrazně větší podíl obyvatel narozených v jiném státě než například Velká Británie, či Francie, přesto daleko častěji dochází k navazování přátelských vazeb s lidmi jiného původu. Knudsen (1997) porovnával míru xenofobie mezi Norskem a Švédskem. Přestože Norsko v této diplomové práci není součástí analýzy, míry xenofobie pro norskou populaci bývají tradičně nízké. Přesto vyšší než ve Švédsku. Studie autora Knudsen (1997) nabízí několik vysvětlení, proč je tomu tak. Tyto důvody mohou pomoci vysvětlit také situaci, že je Švédsko o tolik otevřenější k navazování přátelství s lidmi cizího původu, přestože nemá výrazně větší podíl obyvatel narozených v jiném státě, než jiné vyspělé a západoevropské státy.

Knudsen (1997) našel rozdíly především v míře šovinismu mezi oběma státy. Norové daleko více podporovali následující tři tvrzení (na pěti stupňové škále od silného souhlasu po silný nesouhlas):

- 1) Svět by byl lepší místem, kdyby lidé z jiných zemí byli více jako my.
- 2) Švédsko/Norsko je lepším státem, než je většina ostatních států.
- 3) Lidé by měli svou zemi podporovat, i když je na tom zle.

Další rozdíl byl zaznamenán v přístupu respondentů k podpoře sociálního, resp. politického režimu. Zatímco Norové svůj systém silně podporovali, Švédové byli v tomto ohledu méně striktní. Tento faktor byl měřen na základě hrdosti, kterou respondenti vyjádřili ke třem následujícím aspektům každého státu:

- 1) Způsob fungování demokracie

2) Systém sociálního zabezpečení

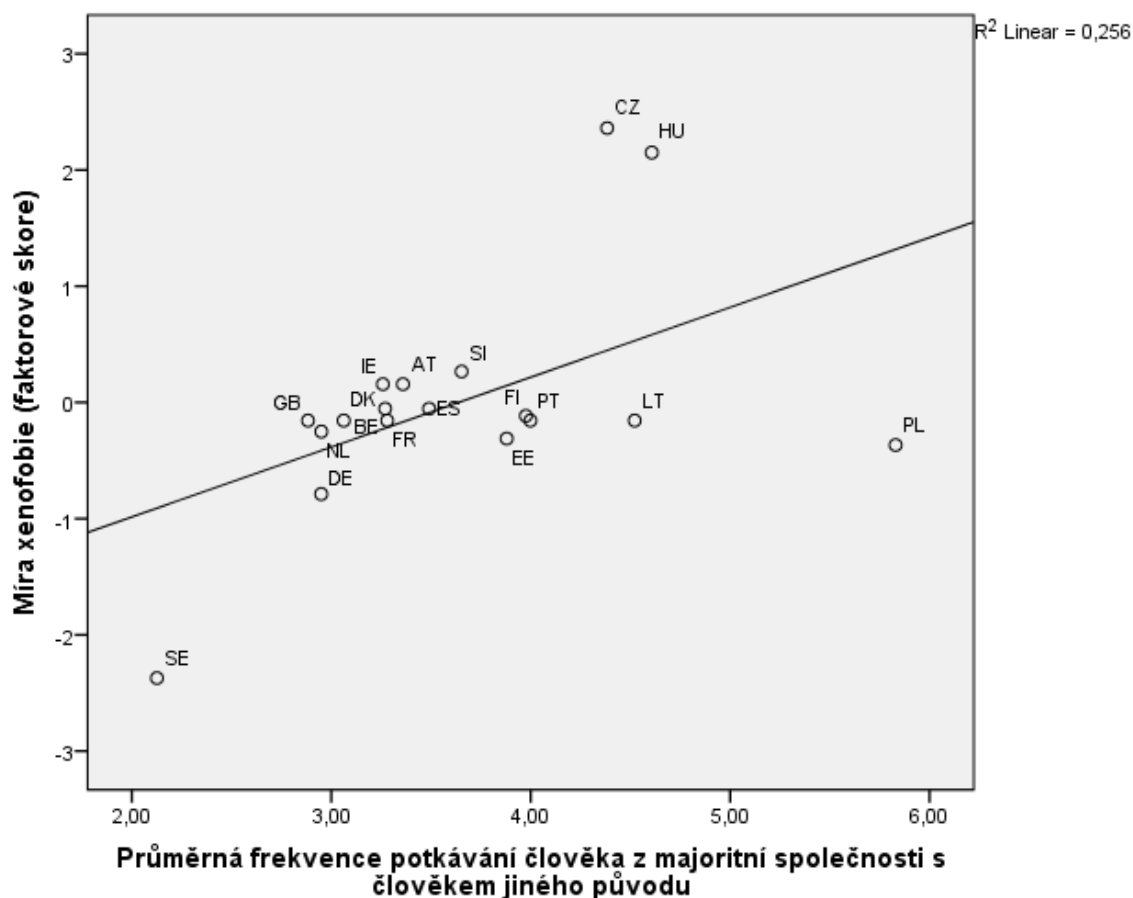
3) Spravedlivé a rovné zacházení se všemi skupinami ve společnosti

Výše zmíněné ukazatele dohromady měří sílu národní identity. Nižší hodnoty švédského šovinismu a celkového cítění národní identity pak lze chápat jako částečně vysvětlující faktory rozdílné míry švédské a norské xenofobie (Knudsen 1997). Vzhledem k tomu, že úroveň norské xenofobie bývá srovnatelná s dalšími vyspělými státy Evropské unie, lze předpokládat, že tyto faktory hrají roli také v tom, proč Švédsko dosahuje o tolik nižší míry xenofobie než ostatní vyspělé státy se srovnatelnou velikostí cizí populace. Zároveň tyto faktory značí jistou větší otevřenost vůči lidem jiného původu, a tedy může sloužit také jako vysvětlení, proč právě Švédové s těmito lidmi daleko častěji navazují přátelské kontakty.

Pearsonův korelační koeficient pro vztah mezi mírou xenofobie a frekvencí kontaktu mezi majoritní a minoritní populací je 0,506 při signifikanci 0,032. Tento vztah je výrazně slabší než závislost míry xenofobie na průměrném množství přátel, které má člověk z majoritní společnosti mezi lidmi jiného původu. Je to logické, jelikož pouhým setkáním, bez jakékoliv interakce, nedochází k žádnému poznání či pochopení jiné kultury apod. Vyšší frekvence náhodného kontaktu mezi lidmi z majoritní a minoritní populace pouze dává vyšší příležitost pro vznik hlubšího vztahu. K tomu může a nemusí dojít. I přes slabou závislost těchto dvou proměnných, rozložení států v korelačním diagramu (Obr. 9) je podobné jako v předchozích případech.

Ve studiích, které se zabývají postojem majoritní společnosti k minoritním skupinám, jsou vztahy vysvětlovány také například pomocí vzdělání, zaměstnanosti, věku či pohlaví respondenta. Tyto charakteristiky se projevují na individuální úrovni, ovšem při zprůměrování hodnot za celé státy se tyto indikátory ztrácí a nemají žádnou vysvětlující hodnotu (Tabulka 2).

Obr. 9: Vztah mezi mírou xenofobie a frekvencí kontaktu mezi majoritní a minoritní populací, EU, 2014

Zdroj: European Social Survey 2014, vlastní zpracování.

Tabulka 2: Korelace mezi xenofobií a dalšími pomocnými nezávislými proměnnými, EU, 2014

		Počet let dokončeného vzdělání	Nezaměstnanost	Průměrný věk	Podíl mužů
Míra xenofobie (faktorové skóre)	Pearsonův kor. koef.	-0,156	0,055	-0,250	-0,265
	Sig.	0,536	0,828	0,317	0,289

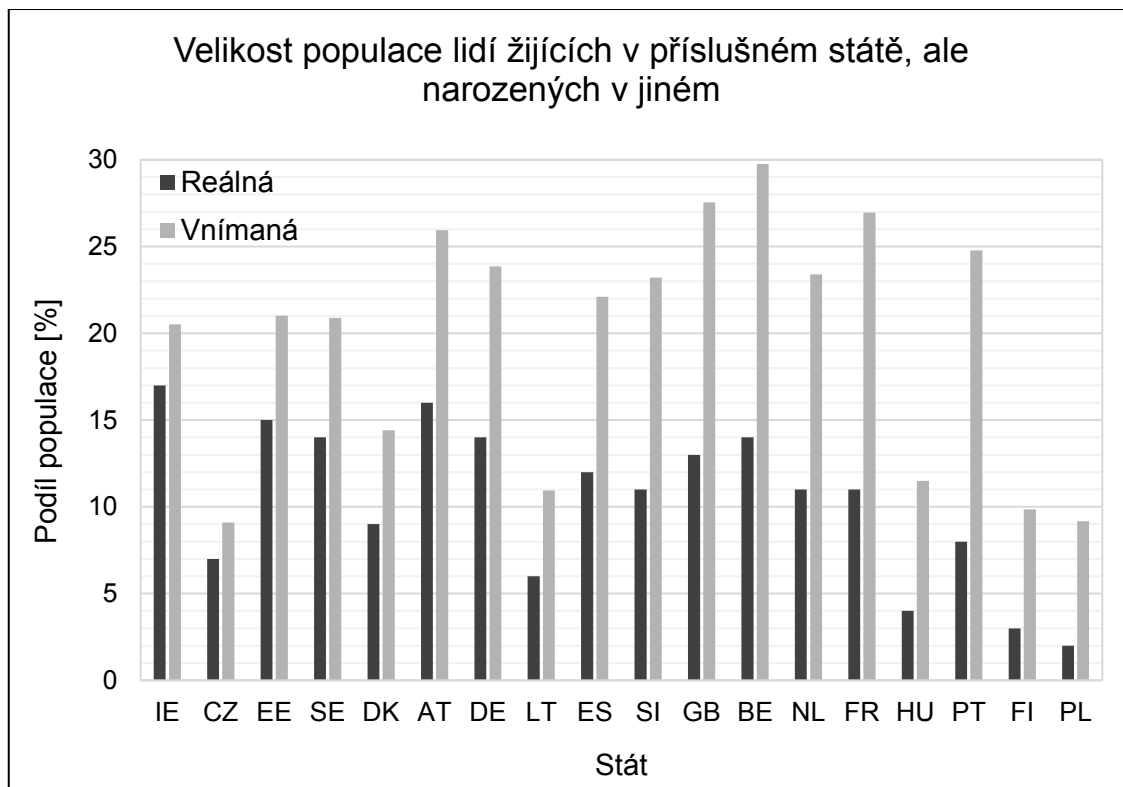
Zdroj: European Social Survey 2014, vlastní výpočty

Jedním z indikátorů, které se objevují ve studiích, zaměřených na vztahy majoritní společnosti k minoritním skupinám, je tzv. vnímaná velikost cizí populace. Její obecný vliv zatím není jasný ani na individuální úrovni, jelikož například autoři Semyonov, Rajman, Gorodzeisky (2008) dospěli k závěru, že lidé, jejichž odhad velikosti cizí

populace je vzdálen reálné velikosti, mívají negativnější názory na imigranty. Naopak Hjerm (2007) vliv vnímané velikosti cizí populace na názory majority vůči minoritám, popřel.

Jedná se o dotaz, kde respondenti odhadují, kolik lidí ze sta, kteří žijí ve stejném státě jako oni, se narodilo ve státě jiném. Respondenti tak v podstatě odhadují, jak velká menšina lidí narozených jinde, v zemi žije. Graf 2 ukazuje průměrné hodnoty respondentů z jednotlivých států v porovnání s reálnou velikostí této menšiny (dle Eurostatu 2011b). Státy jsou v grafu seřazeny podle toho, jak velký je procentuální rozdíl mezi reálnou a vnímanou velikostí cizí populace (1. Irsko, jehož průměrná vnímaná velikost cizí populace dosahuje 121 % reálné velikosti, zatímco poslední je Polsko, jehož průměrná vnímaná velikost dosahuje 459 % reálné velikosti). Již z tohoto grafu je patrné, že pořadí států podle rozdílu mezi reálnou a vnímanou velikostí cizí populace neodpovídá pořadí států podle míry xenofobie. Nabízí se interpretace, že velikost rozdílu mezi vnímanou a reálnou velikostí cizí populace není indikátor, který by ovlivňoval míru xenofobie. To také potvrzuje korelační analýza. Pearsonův korelační koeficient tohoto vztahu je 0,027 při signifikanci 0,914. Znamená to, že tento indikátor, na úrovni charakteristiky státu, nemá na míru xenofobie absolutně žádný vliv. Neznamená to však, že by tato práce podporovala výsledky autorů Semyonov, Raijman, Gorodzeisky (2008), či naopak Hjerm (2007), kteří s tímto indikátorem operují na individuální úrovni.

Analýza postojů majoritního obyvatelstva vůči imigrantům, která byla provedena v této kapitole, nepřinesla jednoznačné výsledky. H1, inspirovaná kontaktní hypotézou, předpokládala, že majoritní populace těch zemí, ve kterých žije vyšší podíl imigrantů, bude méně xenofobní. Analýza dat, pocházejících ze sedmého kola European Social Survey (2014) potvrdila, že ve státech, ve kterých žije větší podíl lidí narozených v jiném státě, dochází k častějšímu setkávání jedinců z majoritní a minoritní populace a také, že mezi těmito lidmi častěji dochází k navazování přátelství. Přátelství zde reprezentuje hlubší vztahy, na základě kterých může docházet k pochopení rozdílných kultur a hodnot, jež zástupci různých skupin obyvatelstva vyznávají. Důsledkem tohoto poznání by podle kontaktní hypotézy měly být lepší meziskupinové vztahy, kladnější vzájemné postoje, nižší předsudečnost a nižší míra xenofobie.

Graf 2: Reálná a vnímaná velikost cizí populace ve vybraných státech EU, 2014

Zdroj: European Social Survey 2014, Eurostat 2011b, vlastní zpracování

Přestože ve státech s vyšším podílem lidí narozených mimo příslušný stát k častějšímu a intenzivnějšímu kontaktu mezi zástupci majoritní a minoritní společnosti prokazatelně dochází, jeho vliv na snižování míry xenofobie není možné zcela potvrdit. Na jedné straně jsou státy, které do konceptu kontaktní hypotézy zapadají (Švédsko na jednom konci, Česko a Maďarsko na konci druhém), na opačné straně jsou státy, které předpokládaný vliv kontaktu zcela ignorují (např. Estonsko, či Polsko). Většina zkoumaných států pak z konceptu výrazně nevybočuje, ale ani jej zcela nepotvrzuje. Tyto státy jsou z větší části jádrem Evropské unie s dlouhodobými a bohatými zkušenostmi s imigranty a jejich hodnoty jak relativní velikosti cizí populace, tak míry xenofobie, se od sebe výrazně neliší.

Je patrné, že do podoby postojů majoritní společnosti vůči imigrantům vstupuje daleko více proměnných, historický vývoj, ale také specifické podmínky například etnického složení obyvatelstva. Obdobná analýza na řádově nižších úrovních by pravděpodobně odhalila vliv socioekonomických podmínek a dalších indikátorů, jejichž důležitost byla již v mnohých studiích prokázána. Agregace individuálních charakteristik

na úroveň státních ukazatelů však jejich vypovídající hodnotu značně zredukovala a v provedené analýze se ukázaly být bezvýznamnými.

H1 doslovně zní: populace států Evropské unie s vyšším podílem imigrantů vyjadřují vůči imigrantům vyšší míru tolerance. Naopak u obyvatel států s nižší mírou heterogenity obyvatelstva se vyskytuje vyšší míra xenofobie. Touto analýzou rozhodně nemůže být prohlášena za zcela vyvrácenou. Naopak vztah relativní velikosti populace cizinců a míry xenofobie vykazuje signifikantní středně silnou negativní závislost a v několika případech lze tento vztah a vliv kontaktu na tento vztah, zcela jasně rozpoznat. Je potřeba však k dosaženým statistickým výsledkům přistupovat s nadhledem a zdravou mírou skepse. Je očividné, že kontakt mezi majoritní a minoritní společností není jediným a většinou pravděpodobně ani hlavním atributem, který zkoumaný vztah ovlivňuje. Závěrem je, že H1 je prohlášena za částečně platnou, jelikož vztah v ní popsany vykazuje určitou relevanci a platnost, avšak vybrané státy, přestože jsou všechny na evropském kontinentu a všechny jsou členy Evropské unie, jsou natolik rozdílné a specifické jednotky, že postoje jejich majoritních populací vůči imigrantům nelze objasnit jedním univerzálním vysvětlením.

4.2. Výsledky populistických radikálně pravicových stran

Druhá část vlastní analýzy zkoumá vztah mezi relativní velikostí populace imigrantů (narozených mimo příslušný stát) a volebními výsledky populistických radikálně pravicových politických stran. V tomto případě odpovídá velikost cizí populace údajům z Eurostatu (2011b). V souladu s kontaktní hypotézou, H2 říká, že ve státech s vyšším podílem imigrantů, budou populistické radikálně pravicové strany méně úspěšné. Tato očekávaná negativní závislost je založená na předpokladu, že společnost států s vyšším podílem osob narozených mimo příslušný stát, bude projevovat méně proti-imigrantských postojů, což se promítne do volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran, jejichž program a rétorika je z velké části namířena právě proti imigrantům.

Tento vztah je zkoumán ve dvou rovinách, a to na základě původu imigranta. Nejdříve je měřena závislost volebních výsledků populistických krajně pravicových stran na velikosti populace narozených kdekoli mimo příslušný stát, poté na velikosti populace

narozených mimo Evropskou unii. Toto rozlišení má odhalit, zda má na volební výsledky populistických krajně pravicových stran vliv kulturní vzdálenost imigrantů od majoritní populace příslušného státu. Ačkoli následující předpoklad nemusí platit vždy, očekává se, že imigranti pocházející ze států mimo Evropskou unii mají k majoritním populacím členských států kulturně dále než populace členských států mezi sebou. Volební výsledky zmíněných stran vychází z posledních parlamentních voleb v každé zemi ke dni 20. 10. 2017. Do analýzy jsou zahrnuty pouze ty strany, které ve volbách obdržely dostatečný počet hlasů ke vstupu do parlamentu.

Kromě analýzy výše popsaného vztahu, bude zkoumáno, zda má na volbu populistických radikálně pravicových stran vliv ekonomický kontext a vzdělanostní struktura obyvatel. Ekonomický kontext je měřený skrze:

- 1) Nezaměstnanost – podíl nezaměstnaných obyvatel v aktivní populaci (Eurostat 2015c)
- 2) HDP na obyvatele v PPS – přičemž tento ukazatel je vyjádřen jako index, kde 1= průměr všech států EU (Eurostat 2015a)

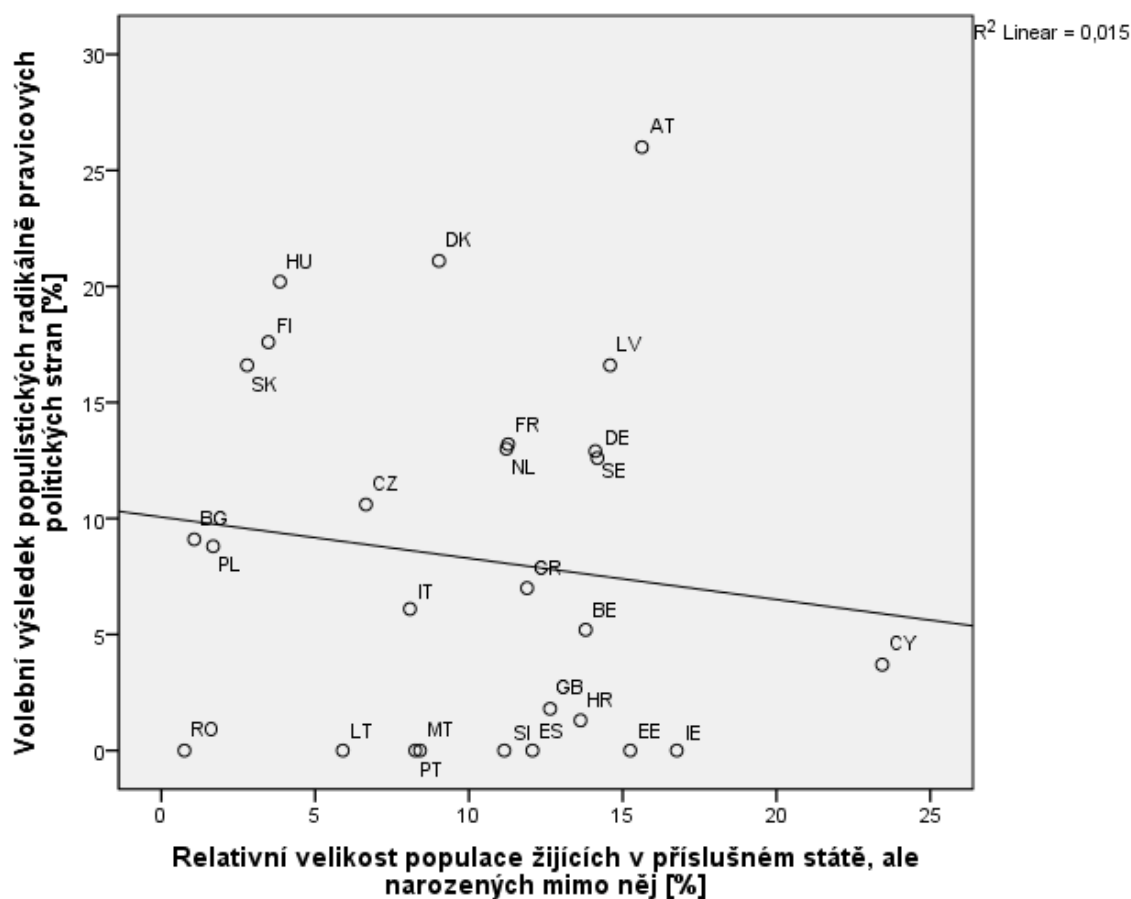
Vzdělání obyvatel státu je zjednodušené do tří kategorií: nízké, střední a vysoké.

Párová korelační analýza vztahu relativní velikosti populace narozených mimo příslušný stát a volebních výsledků populistických radikálně pravicových politických stran neprokázala žádnou lineární závislost (Pearsonův korelační koeficient: -0,124 a signifikance 0,536). Na Obr. 10 lze vidět, že tento vztah nevykazuje ani jinou než lineární závislost a předpoklad, že na úrovni státu s rostoucí velikostí populace cizinců klesají volební úspěchy populistických radikálně pravicových stran, musí být prohlášen za mylný.

Při snaze najít v datech alespoň nějaký trend, zdá se, že je dokonce opačný, než předpokládala H2. Například situace v Maďarsku odpovídá předpokládaným hodnotám a volební výsledek tamní populistické radikálně pravicové strany (JOBBIK) odpovídá mírám xenofobie, vyjádřené majoritní populací v průzkumu ESS 2014. Příklad Maďarska je však spíše výjimečný. Přestože ve Švédsku či v Německu je míra xenofobie oproti ostatním státům výrazně podprůměrná, podpora populistických radikálně pravicových

stran dosahuje téměř třinácti procent (zatímco průměr všech států Evropské unie² činí 8,27 %). Pod hodnotou těchto států se nachází i Česko, jehož majoritní populace vyjadřovala společně s Maďarskem vysoce nadprůměrnou míru xenofobie. Značný volební úspěch zaznamenaly populistické radikálně pravicové strany také v Rakousku, či Dánsku (Graf 3). Naopak v Litvě, Estonsku, Irsku, Velké Británii či Španělsku dosahovala míra xenofobie průměrných hodnot, zatímco podpora populistických krajně pravicových stran je v těchto zemích na velmi nízké úrovni, případně nedostaly dostatečný počet hlasů pro vstup do parlamentu.

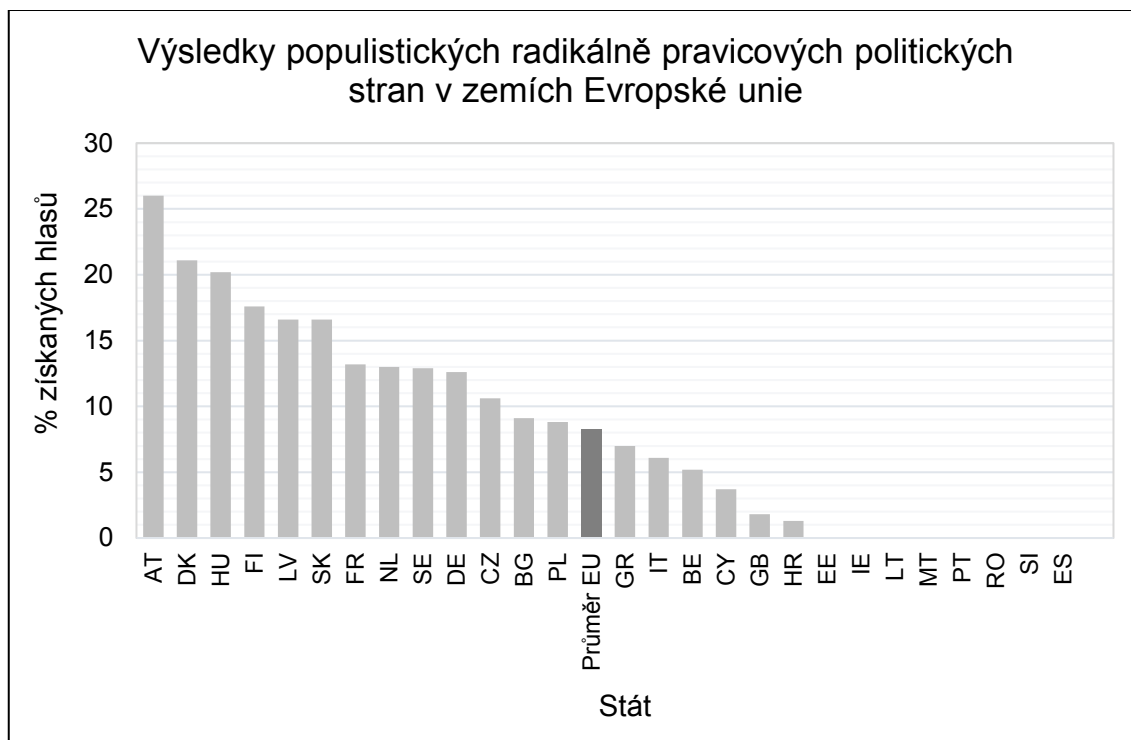
Obr. 10: Vztah mezi volebním úspěchem populistických radikálně pravicových stran a velikostí populace cizinců, EU

Zdroj: Eurostat (2011b), Nordsieck (2017), vlastní zpracování

² Vyjma Lucemburska, které není do analýzy zahrnuto.

Graf 3: Výsledky populistických radikálně pravicových stran v parlamentních volbách, EU, 2013–2017

Zdroj: Nordsieck (2017), vlastní zpracování

Vztah mezi výsledky populistických radikálně pravicových stran a velikostí populace cizinců narozených mimo Evropskou unii vypadá velice podobně jako vztah výše popsany a nevykazuje žádnou signifikantní lineární závislost (Pearsonův korelační koeficient je $-0,154$ při signifikanci $0,445$). Je tedy možné konstatovat, že původ imigrantů, žijících v příslušné zemi, nemá signifikantní efekt na volební výsledky populistických radikálně pravicových stran při volbách do parlamentu, stejně jako jej nemá celková relativní velikost cizí populace.

Vliv ekonomického kontextu na úrovni strukturálních charakteristik nalezen také není. Přestože na individuální úrovni byla prokázána pozitivní závislost mezi nezaměstnaností a pravděpodobností, že člověk zvolí populistickou radikálně pravicovou stranu (např. Lubbers, Coenders 2017), na státní úrovni tento vztah nalezen nebyl (Pearsonův korelační koeficient $-0,274$ při signifikanci $0,167$). Podobně je na tom vztah mezi výsledky populistických krajně pravicových stran a ekonomickou situací země v podobě HDP na obyvatele v PPP (Pearsonův korelační koeficient: $0,210$, signifikance:

0,293). Ekonomická situace měřená skrze index HDP na obyvatele v PPS nemá vliv na parlamentní volební výsledky populistických radikálně pravicových stran.

Posledním atributem, u kterého je předpokládán vliv na volební výsledky zmíněných typů stran, je vzdělanostní struktura státu. Tento předpoklad vychází opět z výzkumů individuálních dat, kde byl již vícekrát potvrzen. Např. Lubbers, Gijsberts, Scheepers (2002) našli lineární vztah, kdy méně vzdělaní lidé více volili populistické radikálně pravicové strany, zatímco Arzheimer, Carter (2006) došli k závěru, že vzdělání má vliv, ovšem ne lineární, nýbrž, že největší podporu tyto strany získávají u lidí se středním vzděláním.

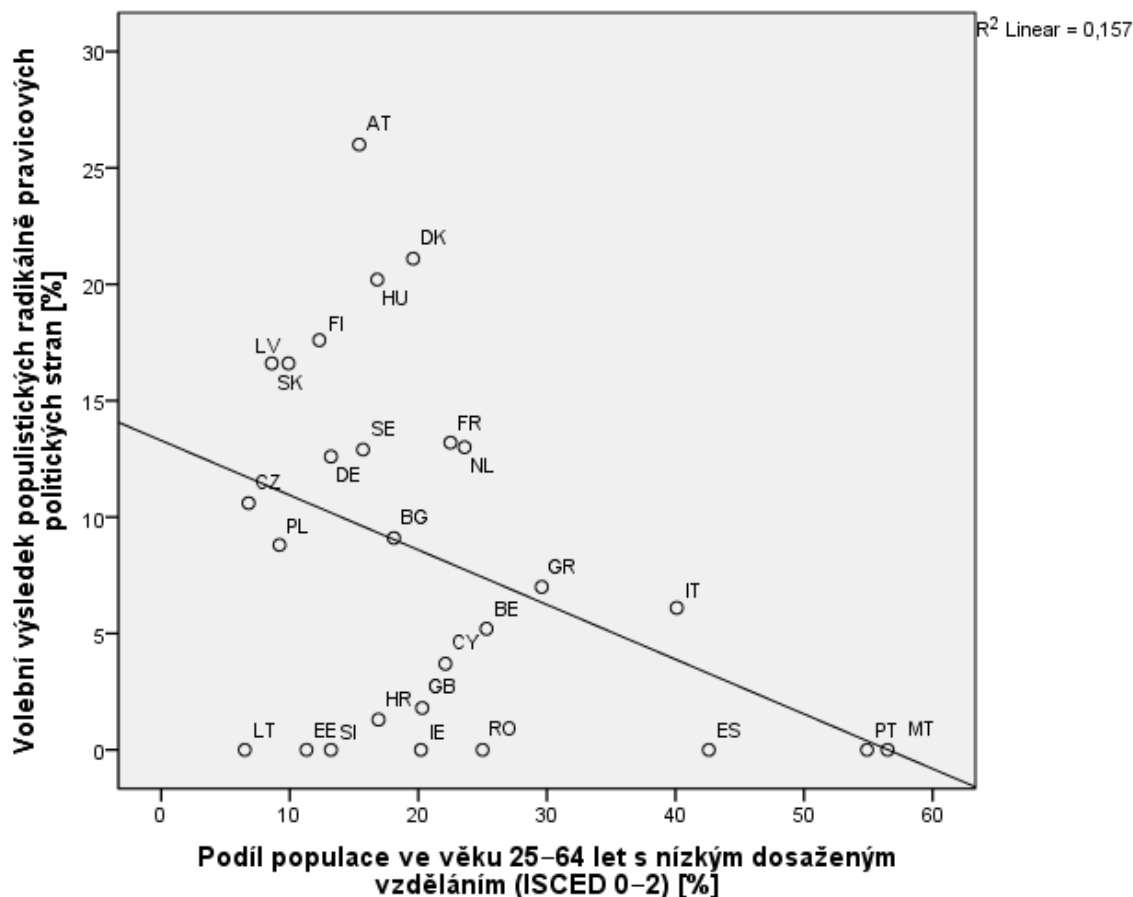
Analýza vztahu volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran a vzdělanostní struktury přinesla, na první pohled, zajímavé výsledky. Párová korelační analýza odhalila signifikantní středně silnou negativní závislost volebního zisku zmíněných stran na podílu obyvatel s nízkým vzděláním (Tabulka 3). Jinými slovy, s vyšším podílem lidí s nízkým vzděláním v populaci, klesá podpora populistických radikálně pravicových stran. Tento vztah odporuje v podstatě všem dosavadním studiím, které se vztahem vzdělání a podporou populistických radikálně pravicových stran zabývaly. Je však nutné na výsledek této analýzy nahlížet kriticky. Za první signifikance je jen těsně pod hranicí $p < 0,05$, za druhé na Obr. 11 můžeme vidět, že rozložení států nenaznačuje žádnou pravidelnost. Naopak se zdá, že výsledek korelační analýzy je značně ovlivněn pozicemi některých zemí: Španělskem, Portugalskem, Maltou, zeměmi s nejvyšším podílem lidí dosahujících pouze nízkého vzdělání, avšak s nulovou podporou populistických radikálně pravicových stran.

Například ve Španělsku je nulová podpora populistických radikálně pravicových stran v parlamentních volbách připisována třem faktorům (Alonso, Kaltwasser 2015):

- 1) Konflikt mezi národním a regionálním nacionalismem. Celostátní populistické radikálně pravicové strany většinou nedokáží zaujmout větší procento voličů, jelikož ti se často identifikují více se svým regionem (Katalánci, Baskové), než se Španělskem jako celkem a apel na národní identitu a nacionalismus, který se s těmito stranami spojuje, nebývá úspěšný.
- 2) Tradiční pravicové strany, ať už záměrně, nebo ne, dokáží získat potenciální voliče populistických radikálně pravicových stran do své voličské základny.

- 3) Značné disproporcionální volební systém komplikuje vzestup jakékoliv nové strany, bez ohledu na její program.

Obr. 11: Vztah mezi volebním úspěchem populistických radikálně pravicových stran a podílem populace ve věku 25–64 s nízkým vzděláním, EU

Zdroj: Eurostat (2015b), Nordsieck (2017), vlastní zpracování

Analýza vztahu volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran s dalšími skupinami obyvatel dle dosaženého vzdělání nepřinesla žádné signifikantní závislosti. Určitý trend je pozorovatelný ve vztahu s podílem populace, která dosáhla středního vzdělání. Zde by se dalo s opatrností naznačit, že čím vyšší je podíl populace se středním vzděláním, tím vyšší je podpora populistických radikálně pravicových stran. Takový vztah by podporoval zjištění Arzheimera a Cartera (2006), avšak na výsledek analýzy je nutné dívat se minimálně se stejnou mírou skepse a kritiky, jako na výsledek analýzy předešlé (tedy volebních výsledků zmíněných stran a podílem populace s nízkým dosaženým vzděláním).

Vztah volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran a podíl populace s vysokým vzděláním nevykazuje žádnou signifikantní závislost, ani náznak určitého trendu.

Tabulka 3: Vztah mezi volebními výsledky populistických radikálně pravicových stran a podílem populací dle stupně vzdělání, EU

		Populace ve věku 25–64 let s		
		nízkým vzděláním	středním vzděláním	vysokým vzděláním
Volební výsledky populistických radikálně pravicových s.	Pearsonův kor. koef.	-0,396	0,379	0,028
	Sig.	0,041	0,051	0,891

Zdroj: Eurostat (2015b), Nordsieck (2017), vlastní zpracování

Tato podkapitola se věnovala převážně vztahu volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran a relativní velikosti populace cizinců. Populace cizinců vstupovala do analýzy ve dvou podobách. Nejdříve do ní byli zahrnuti lidé narození kdekoli krom příslušného státu, poté pouze ti, kteří se narodili mimo Evropskou unii. Toto rozlišení mělo pomoci nalézt případný vliv kulturní vzdálenosti migrantů od majoritních populací. Vliv relativní velikosti populace imigrantů původem ze zemí mimo Evropskou unii, ani vliv celkové relativní velikosti populace narozených mimo příslušný stát, nebyl nalezen. H2 ve znění: politické strany s anti-imigračními postoji dosahují lepších volebních výsledků v těch státech, ve kterých je skladba obyvatelstva převážně homogenní – musí být prohlášena za zcela neplatnou. Na úrovni státu se nepodařilo prokázat závislost volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran ani na ekonomickém kontextu a vzdělanostní struktuře. Vliv těchto charakteristik byl prokázán na individuální úrovni, a pravděpodobně by se souvislosti projevyly také při analýze na nižších řádovostních úrovních, avšak úroveň státu pro zkoumání těchto vazeb není vhodná.

Ačkoliv analýza v této části práce neodhalila žádné faktory, které by měly prokazatelný vliv na volební výsledky populistických krajně pravicových politických stran, samotné výsledky těchto stran v porovnání s postoji majoritních společností, zkoumanými v předešlé podkapitole, nabízejí zajímavé srovnání. Předpoklady H1 i H2 byly postaveny na společném základu. Na kontaktní hypotéze, která předpokládá, že díky

kontaktu mezi zástupci různých skupin, v tomto případě majoritní společnosti s imigranty, dojde ke vzájemnému poznávání, pochopení rozdílných kultur apod. a že důsledkem budou lepší meziskupinové vztahy. Logickou implikací takového předpokladu je, že čím větší je zastoupení imigrantů v obyvatelstvu státu, tím větší je prostor ke kontaktu mezi majoritou a imigranty a tím pozitivnější budou vzájemné postoje. První část analýzy sledovala tyto postoje vyjádřené respondenty v průzkumu veřejného mínění, druhá část sledovala, jak jsou tyto postoje vyjádřené ve volbách, tedy přes podporu politických stran, jejichž program je z velké části založen právě na odmítání imigrace a imigrantů. Obě analýzy zkoumaly stejné postoje, pouze vyjádřené jinými cestami. Přesto, nejen že jejich výsledky nekorelují, některé případy se liší velice výrazně.

Je zjevné, že ve volbách hrají roli i jiné faktory. Například životní situace a zkušenosti každého voliče. Výsledky jsou ovlivněny volebním a politickým systémem každé země. A také samotné populistické radikálně pravicové strany mohou přitahovat voliče i z jiných důvodů, například euroskepticismem, či jednoduše svou povahou „protestních“ stran (Lubbers, Gijsberts, Scheepers 2002). Zatímco postoj, vyjádřený respondentem v průzkumu, odráží názor čistě na jeden konkrétní aspekt. Přesto, rozdíly mezi mírou xenofobie vyjádřené v ESS 2014 a volebními výsledky populistických radikálně pravicových stran v některých státech jsou překvapivé. Ačkoliv zmíněné strany mohou získávat voliče i na jiných tématech, proti-imigrantské postoje jsou stále jedním z klíčových faktorů (Rydgren 2008).

4.3. Shrnutí

Příklady zemí, jejichž výsledky obou analýz jsou od sebe výrazně odlišné, je hned několik (viz Graf 1 a Graf 3). V Dánsku, Švédsku, Finsku, Německu či Rakousku dosahují populistické radikálně pravicové strany daleko větší podpory, než napovídá míra xenofobie, kterou tamní majoritní populace vyjadřuje. Možné vysvětlení nabízí autoři Akrami, Ekehammar, Araya (2000), kteří rozlišují moderní a klasický rasismus podle toho, jakým způsobem jsou předsudky vyjadřovány. Zatímco klasický rasismus je vyjadřován otevřeně a přímočaře, moderní rasismus je méně zřejmý. „*Například, diskriminace se objeví, pokud vhodné (a tedy i nevhodné chování) není očividné, nebo*

pokud aversivní rasismus může být ospravedlněn či racionalizován na základě jiných faktorů, než je rasa.“³ (Dovidio, Gaertner 1998, s. 7). Lidé často svůj postoj vůči jiným rasám a etnikům skrývají, protože mají tendenci profilovat se jako lidé bez předsudků a politicky korektní. V některých zemích je navíc přímé vyjadřování rasových předsudků právně postihnutelné (Akrami, Ekehammar, Araya 2000). Přestože konceptem aversivního rasismu, spojovaného s moderním rasismem, původně Gaertner a Dovidio (1986) vysvětlovali vztahy mezi bílou a černou rasou v USA, Akrami, Ekehammar a Araya (2000) jej využili pro zkoumání vztahů mezi majoritní populací, etnickými skupinami a imigranty na příkladu Švédska, potažmo celé Skandinávie.

Všechny zmíněné státy (Švédsko, Finsko, Dánsko, Německo, Rakousko) jsou tradičními imigračními zeměmi již desetiletí, a právě tlak na „politickou korektnost“ a sociální rovnost v těchto státech může pomoci vysvětlit rozdíl, který existuje mezi mírou xenofobie vyjádřenou respondenty v průzkumech a volebními výsledky populistických radikálně pravicových stran. Při průzkumu interaguje respondent tváří v tvář dotazujícímu a může tak mít tendenci své reálné pocity potlačovat a vypovídat více v souladu se společenským očekáváním. Naopak volby probíhají anonymně a dávají prostor k naprosto svobodnému vyjádření svých pocitů, aniž by volič musel před kýmkoliv „zachovávat tvář“. Severské země jsou sociální povahou své politiky známé a sociální rovnost je velice důležitou složkou národní kultury. V těchto zemích může být společenský tlak na jednotlivce k dodržování těchto hodnot o to větší.

Další faktor, který může hrát roli v rozporu výsledků první a druhé analýzy, je časová nejednotnost. Referenční volby pro výsledky populistických radikálně pravicových stran proběhly například ve Finsku a v Dánsku v roce 2015, v Německu a Rakousku až v roce 2017. V těchto volbách se mohlo projevit znepokojení společnosti nad přílivem migrantů v tzv. evropské uprchlické krizi, která začala v roce 2015. Analýza míry xenofobie však vychází z dat ESS 2014, kdy tento fenomén nemohl hrát roli. Vzhledem k dlouhodobým zkušenostem těchto států s imigrací by však zmiňovaná vlna neměla mít rozhodující vliv.

³ Aversivní rasismus představuje specifický druh rozpolcenosti, kde dochází ke konfliktu mezi pocity a vírou spojenými s upřímným rovnostářským hodnotovým systémem a negativními pocity ohledně jiné rasy, kterým se člověk nedokáže ubránit. Původně byl tento koncept využíván pro objasnění postojů vůči černé rase (Gaertner, Dovidio 1986)

Navíc, volební výsledek tamních populistických radikálně pravicových stran, například v Rakousku a Finsku, dosahuje podobných hodnot jako ve volbách přecházejících (2013, resp. 2011). Ve Švédsku poslední volby proběhly již v roce 2014, tedy tzv. evropská uprchlická krize nemohla mít na volební výsledky žádný efekt, přesto zde populistická strana Sweden Democrats obdržela přes 12 % hlasů. Ačkoliv časový rozdíl mezi průzkumem ESS a sledovanými volbami může pravděpodobně vysvětlit omezenou část rozdílu v rozporu naměřené míry xenofobie a dosaženými výsledky populistických radikálně pravicových stran, domnívám se, že větší relevanci v tomto případě má vysvětlení spojené s moderním rasismem a nepřímým vyjadřováním skutečných obav a negativních postojů vůči odlišným etnickým skupinám a imigrantům.

Zatímco míra xenofobie na úrovni státu do určité míry naplňovala předpoklady kontaktní hypotézy, v případě volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran do parlamentu musí být platnost této hypotézy zamítnuta. Vztah volebních výsledků zmíněných stran a relativní velikosti populace cizinců však nevykazuje ani opačnou lineární závislost, není tedy v tomto případě možné potvrdit ani konkurenční teorii, tedy teorii skupinové hrozby. Některé mechanismy této teorie je možné nalézt na úrovni jednotlivých států (například Estonsko, kde negativní vztah Estonců vůči Rusům leží především v rovině *identitární volby*), nicméně pozitivní lineární závislost mezi velikostí populace cizinců a negativními postoji majoritní populace vůči nim, napříč zkoumanými státy Evropské unie, nalezena nebyla.

5. Závěr

Předložená diplomová práce „Analýza postojů majoritní populace vůči migrantům na úrovni vybraných států Evropské unie“ se zabývala vztahem majoritní populace vůči imigrantům. Na úrovni států Evropské unie analyzovala závislost postojů většinové společnosti na podílu populace narozených mimo příslušný stát a na dalších proměnných, jejichž význam byl na individuální úrovni vícekrát potvrzen. Cílem práce bylo prokázat kauzalitu mezi heterogenním složením obyvatelstva a xenofobními projevy většinové populace. Důležitým teoretickým východiskem byla kontaktní hypotéza, na jejímž základě byly zformulovány obě hypotézy této práce.

První hypotéza předpokládala: populace států Evropské unie s vyšším podílem imigrantů vyjadřují vůči imigrantům pozitivnější postoje. Naopak u obyvatel států s nižší mírou heterogenity obyvatelstva se vyskytuje vyšší míra xenofobie. K analýze této hypotézy byla využita data z mezinárodního průzkumu European Social Survey z roku 2014 a vstupovalo do ní 18 států. Na základě souboru relevantních dotazů z tohoto průzkumu byl pomocí faktorové analýzy vytvořen nový indikátor, který představoval míru xenofobie obyvatelstva každého státu. Párovou korelační analýzou byl následně zkoumán vztah mezi mírou xenofobie a nezávislými proměnnými. Klíčový byl pro tuto analýzu vztah mezi mírou xenofobie a relativní velikostí populace cizinců a vliv kontaktu. Přestože ve státech s vyšším podílem lidí narozených mimo příslušný stát k častějšímu a intenzivnějšímu kontaktu prokazatelně dochází, jeho vliv na snižování míry xenofobie se zcela nepotvrdil. Výsledky analýzy ukázaly, že některé státy předpoklady konceptu kontaktní hypotézy naplňují (například Švédsko, Česko, či Maďarsko), jiné však vliv kontaktu zcela ignorují (např. Estonsko, či Polsko). Zbytek států, které většinou tvoří jádro Evropské unie a spadají do skupin tradičních imigračních států či imigračních států druhé generace, z konceptu zcela nevybočují, ale ani jej přesvědčivě nepodporují. Hypotéza č. 1 je tak prohlášena za částečně platnou, jelikož předpokládaný vztah je statisticky potvrzen, avšak k výsledkům je nutné přistupovat s opatrností. Vybrané státy, přestože jsou všechny na evropském kontinentu a všechny jsou členy Evropské unie, jsou natolik rozdílné a specifické jednotky, že postoje jejich majoritních populací vůči imigrantům nelze zarámovat jedním teoretickým konceptem.

Vliv dalších nezávislých proměnných (vzdělání, nezaměstnanost, pohlaví a věk) na míru xenofobie nebyl na státní úrovni prokázán. V tomto případě je však nutné upozornit, že ke zkoumání těchto vazeb není státní úroveň vhodná. Rozdílné výsledky by pravděpodobně přinesla analýza na nižších řádovostních úrovních, jelikož na individuální úrovni mají tyto charakteristiky prokazatelný význam.

Druhá hypotéza předpokládala: politické strany s anti-imigračními postoji dosahují lepších volebních výsledků v těch státech, ve kterých je skladba obyvatelstva převážně homogenní. V rámci ověřování této hypotézy byla zkoumána závislost volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran na relativní velikosti cizí populace, žijící v příslušném státě. Korelační analýzou nebyla žádná závislost prokázána. Hypotéza č. 2 tak musí být prohlášena za zcela neplatnou. Na státní úrovni nebyl nalezen ani žádný významný vztah mezi výsledky populistických radikálně pravicových stran a vzděláním⁴ či ekonomickým kontextem země. Je však nutné i v tomto případě prohlásit, že řádovostní úroveň nebyla vhodně zvolena a na úrovni státu mnoho relevantních charakteristik ztrácí svou vypovídací hodnotu.

Volební výsledky populistických radikálně pravicových stran, přestože jejich analýza neprokázala žádné významné vztahy, však odhalují zajímavé skutečnosti, pokud je porovnáme s mírou xenofobie, vypočítanou v předcházející analýze. Ačkoliv je logicky očekávána určitá harmonie mezi mírou xenofobie majoritní společnosti a volebními výsledky zkoumaných stran, v řadě případů se tak neděje. Například u států Švédsko, Německo, Rakousko či Dánsko dosahují populistické radikálně pravicové strany daleko větších úspěchů, než by napovídala míra xenofobie, kterou respondenti daných zemí vyjádřili v průzkumech ESS. Tento rozpor může ukazovat na existenci tak zvaného moderního rasismu. Vyjadřování negativních postojů vůči jiným etnikům, či rasám je, oproti klasickému rasismu, opatrné a nepřímé. Všechny jmenované země mají dlouhou imigrační historii a může zde panovat tlak na jakousi politickou korektnost, jenž

⁴ Analýza ukázala negativní lineární závislost volebních výsledků populistických radikálně pravicových stran na podílu osob s nízkým vzděláním, avšak tento vztah by odporoval v podstatě veškeré dosavadní odborné literatuře a jeho platnost byla zpochybněna.

v důsledku způsobí, že respondent při osobním rozhovoru neprojeví své upřímné názory, zatímco ve volbách, které jsou tajné, ano.

Závěrem je potřeba také dodat, že teorie skupinové hrozby, přestože předpoklady kontaktní hypotézy nebyly vždy naplněny, v podmínkách tohoto výzkumu platnost rovněž neprokázala. Ačkoliv některé mechanismy této teorie je možné nalézt na úrovni jednotlivých států (například v Estonsku), pozitivní lineární závislost mezi velikostí populace cizinců a negativními postoji majoritní populace vůči nim, napříč zkoumanými státy Evropské unie, nalezena nebyla.

Literatura

AGIRDAG, O., LOOBUYCK, P., VAN HOUTTE, M. (2012): Determinants of attitudes toward muslim students among flemish teachers: A research note. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 51, č. 2, s. 368–376.

AKRAMI, N., EKEHAMMAR, B., ARAYA, T. (2000): Classical and Modern Racial Prejudice: A Study of Attitudes toward Immigrants in Sweden. *European Journal of Social Psychology*, 30, s. 521–532.

ALLPORT, G. (1954): *The nature of prejudice*. Addison-Wesley, Cambridge, s. 537.

ALONSO, S., ROVIRA KALTWASSER, C. (2015): Spain: No Country for the Populist Radical Right? *South European Society and Politics*, 20, č. 1, s. 21–45.

AMIR, Y. (1969): Contact hypothesis in ethnic relations. *Psychological Bulletin*, 71, s. 319–342.

ARZHEIMER, K., CARTER, E. (2006): Political opportunity structures and right wing extremist party success. *European Journal of Political Research*, 45, č. 3, s. 419–443.

BOBO, L. (1983): Whites' Opposition to Busing: Symbolic Racism or Realistic Group Conflict? *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, č. 6, s. 1196–1210.

BROPHY, I. (1945): The luxury of anti-Negro prejudice. *Public Opinion Quarterly*, 9, č. 4, s. 456–466.

BURJANEK, A. (2001): Xenophobia among the Czech population in the context of post-communist countries and Western Europe. *Czech Sociological Review*, 9, č. 1, s. 53–67.

COENDERS, M. (2001): *Nationalistic Attitudes and Ethnic Exclusionism in a Comparative Perspective: An Empirical Study of Attitudes toward the Country and Ethnic Immigrants in 22 Countries*. Dizertační práce. Katedra sociologie, fakulta sociálních věd, University of Nijmegen, s. 251.

COENDERS, M., SCHEEPERS, P. (2003): The Effect of Education on Nationalism and Ethnic Exclusionism: An International Comparison. *Political Psychology*, 24, č. 2, s. 313–343.

DOSTÁL, P. (1999): Ethnicity, mobilization and territory: an overview of recent experiences. *Acta Universitatis Carolinae 1999 Geographica*, č.1, s. 45–58.

DOSTÁL, P., JELEN, L. (2016): Differentiated pressures of so-called immigration crisis: Explaining articulations of public opinion across the European Union. *PřF UK v Praze, katedra Sociální geografie a regionálního rozvoje*, s. 44. Nepublikováno.

- DOVIDIO, J., GAERTNER, S. (1998): On the nature of contemporary prejudice: The causes, consequences, and challenges of aversive racism. In: Eberhardt, J., Fiske, S.: *Confronting Racism: The Problem and the Response*. Sage Publications, London, s. 3–32.
- EVANS, G., LIPSMEYER, C. (2001): The democratic experience in divided societies: The Baltic states in comparative perspective. *Journal of Baltic Studies*, 32, č. 4, s. 379–401.
- EVANS, G., NEED, A. (2002): Explaining ethnic polarization over attitudes towards minority rights in Eastern Europe: A multilevel analysis. *Social Science Research*, 31, č. 4, s. 653–680.
- GAERTNER, S., DOVIDIO, J. (1986): The aversive form of racism. In: Dovidio, J., Gaertner, S.: *Prejudice, discrimination, and racism*. Academic Press, San Diego, s. 61–89.
- HENDL, J., (2015): *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Portál, Praha, s. 736.
- HJERM, M. (2001): Education, xenophobia and nationalism: A comparative analysis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27, č. 1., s. 37–60.
- HJERM, M. (2007): Do numbers really count? Group threat theory revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33, č. 8, s. 1253–1275.
- JELLEN, L. (2010): *Etnopolitická mobilizace na Kavkaze a její regionální diferenciaci*. Dizertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, PřF UK v Praze, s. 203.
- KAYA, B. (2002): *The changing face of Europe – population flows in the 20th century*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, s. 125.
- KEPHART, W. (1957): *Racial factors and urban law enforcement*. University of Philadelphia Press, Philadelphia, s. 209.
- KNUDSEN, K. (1997): Scandinavian Neighbours with Different Character? Attitudes Toward Immigrants and National Identity in Norway and Sweden. *Acta Sociologica*, 40, č. 3, s. 223–243.
- LIPSET, S., ROKKAN, S. (1967): Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction. In: Lipset, S., Rokkan, S.: *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. Free Press, s. 1–64.
- LUBBERS, M., GIJSBERT, M., SCHEEPERS, P. (2002): Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 41, č. 3, s. 345–378.

LUBBERS, M., COENDERS, M. (2017): Nationalistic attitudes and voting for the radical right in Europe. *European Union Politics*, 18, č. 1, s. 98–118.

MAREŠ, P., RABUŠIC, L., SOUKUP, P. (2015): Analýza sociálně vědních dat (nejen) v SPSS. Masarykova Univerzita, Brno, s. 510.

MEULEMAN, B., DAVIDOV, E., BILLIET, J. (2009): Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002-2007: A dynamic group conflict theory approach. *Social Science Research*, 38, č. 2, s. 352–365.

MUDDE, C. (2013): Three decades of populist radical right parties in Western Europe: So what? *European Journal of Political Research*, 52, č. 1, s. 1–19.

NIELSEN, F. (1985): Toward a Theory of Ethnic Solidarity in Modern Societies. *American Sociological Review*, 50, č. 2, s. 133–149.

NORDSIECK, W.: Parties and Elections in Europe [online]. Wolfram Nordsieck: ©2017 [cit. 1. 10. 2017]. Dostupné z: <http://www.parties-and-elections.eu/>

NOVOTNÝ, J., POLONSKÝ, F. (2011): The level of knowledge about Islam and perception of Islam among Czech and Slovak university students: Does ignorance determine subjective attitudes? *Sociologia*, 43, č. 6, s. 674–696.

PETTIGREW, T. (1998): Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, č. 1, s. 65–85.

PETTIGREW, T., TROPP, L. (2006): A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, č. 5, s. 751–783.

RYDGREN, J. (2007): The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33, č. 1, s. 241–262.

RYDGREN, J. (2008): Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries. *European Journal of Political Research*, 47, č. 6, s. 737–765.

SAVELKOUL, P., SCHEEPERS, P., TOLSMA, J., HAGENDOORN, L. (2011): Anti-Muslim attitudes in the Netherlands: Tests of contradictory hypotheses derived from ethnic competition theory and intergroup contact theory. *European Sociological Review*, 27, č. 6, s. 741–758.

SCHEEPERS, P., GIJSBERT, M., HELLO, E. (2002): Religiosity and Prejudice against Ethnic Minorities in Europe: Cross-National Tests on a Controversial Relationship. *Review of Religious Research*, 43, č. 3, 242–265.

SEMYONOV, M., RAIJMAN, R., GORODZEISKY, A. (2008): Foreigners' Impact on European Societies: Public Views and Perceptions in a Cross-National Comparative Perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 49, č. 1, s. 5–29.

SCHLUETER, E., SCHEEPERS, P. (2010): The relationship between outgroup size and anti-outgroup attitudes: A theoretical synthesis and empirical test of group threat and intergroup contact theory. *Social Science Research*, 39, č. 2, s. 285–295.

SINGER, H. (1948): The Veteran and Race Relations. *The Journal of Educational Sociology*, 21, č. 7, s. 397–408.

WILLIAMS, R. (1947): The reduction of intergroup tensions. *Social science research Council*, New York, s. 153.

Statistické zdroje

EUROSTAT (2011a): Population by country of citizenship at national level. Dostupné na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cens_11ctz_n&lang=en

EUROSTAT (2011b): Population by place of birth. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/CensusHub2>

EUROSTAT (2015a): GDP per capita in PPS. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1>

EUROSTAT (2015b): Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%). Dostupné na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_1fse_04&lang=en

EUROSTAT (2015c): Unemployment by sex and age – annual average. Dostupné na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en

EUROSTAT (2016): European Migration Network: Annual Report on Immigration and Asylum 2015. Dostupné na: http://emncz.eu/www/files/wysiwyg/EMN_APR_Synthesis_Report_2015.pdf

EUROSTAT (2017): Migration and Migrant Population Statistics. Dostupné na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

ESS (2014): European Social Survey Round 7 Data. Data file edition 2.1. NSD – Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. Dostupné na: http://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS7e02_1&y=2014

GUS (2013): Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2012. Dostupné na: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_Szacunek_emigracji_z_Polski_lata_2004-2012_XI_2012.pdf

IMF (2016): International Monetary Fund. World Economic Outlook Database. Dostupné na: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2016&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=964&s=NGDPD%2CPPP&gpr=0&a=&pr1.x=54&pr1.y=18>

OECD (2014): Education at a Glance: Poland. Dostupné na: <https://www.oecd.org/edu/Poland-EAG2014-Country-Note.pdf>